

”VITSI MÄ OON KAUNIS...”

Kokemuksia valokuvausprojektista lastensuojeluyksikkö Malmin
Pienkotien Jäkäläpolulla

Pia Peippo ja Annukka Salmivaara

Opinnäytetyö, kevät 2013

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diakonisen hoitotyön koulutusohjelma

Sairaanhoitaja (AMK) ja diakonissan
virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Peippo, Pia & Salmivaara, Annukka.

”Vitsi mä oon kaunis”. Kokemuksia valokuvausprojektista lastensuojeluyksikkö Malmin Pienkotien Jäkäläpolulla.

Diakonisen hoitotyön koulutusohjelma. Sairaanhoidaja (AMK) ja diakonissan virkakelpoisuus.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata Helsingin kaupungin Malmin Pienkotien Jäkäläpolun yksikön työntekijöiden kokemuksia Jäkäläpolun lastenkodissa toteutetusta valokuvaprojektista.

Opinnäytetyön tavoite oli tuottaa tietoa, jota voidaan jatkossa hyödyntää kehitettäessä lasten ja nuorten kanssa työskentelymenetelmiä.

Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Malmin Pienkotien Jäkäläpolun yksikön työntekijöiden kanssa. Malmin Pienkotien Jäkäläpolun yksikössä asuu 10–17-vuotiaita, huostaan otettuja lapsia. Jäkäläpolun yksikössä toteutettiin vuonna 2012 valokuvaprojekti, joka perustui Miina Savolaisen kehittämään voimauttava valokuva –menetelmään. Tämän vaihtoehtoisten hoitomenetelmän käyttäminen lasten ja nuorten hoitotyössä on tärkeää, koska se tukee terveen itsetunnon ja minäkuvan kehitystä.

Opinnäytetyömme toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Aineisto kerättiin teemahaastatteluna. Aineistoa varten haastateltiin neljää Helsingin kaupungin Malmin Pienkotien Jäkäläpolun yksikön työntekijää tammikuussa 2013. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä.

Lastenkodin työntekijöiden mukaan valokuvaprojekti lastenkodissa toi esiin myönteisiä vaikutuksia lasten arkeen. Saamiemme tutkimustulosten mukaan valokuvaprojekti vahvisti aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta, sekä omahoitajuutta ja vahvisti lasten itsetuntoa. Valokuvausmenetelmää voidaan käyttää oman elämäntarinan kertomisen välineenä ja arjen dokumentointi on tärkeää lapselle.

Henkilökunnan mielestä valokuvausmenetelmää voitaisiin kehittää kuvaamalla enemmän arkisempia asioita lapsen elämässä. Projektia voitaisiin toteuttaa myös sellaisesta näkökulmasta, että lapset saisivat kuvata itse omaa arkeaan ja työntekijöitä. Yhteisöllisyyttä haluttiin korostaa projektissa jatkossa. Työntekijät toivoivat saavansa lisäkoulutusta valokuvamenetelmän käyttämiseen lasten parissa tehtävässä työssä.

Avainsanat: voimauttava valokuva, voimaantuminen, identiteetin kehitys, lastensuojelu, diakoniatyö

ABSTRACT

Peippo, Pia and Salmivaara, Annukka.

"I am so beautiful". Experiences of photography project at child welfare unit. 64 p. 4 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Spring 2013.
Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Nursing, Option in Diaconal Nursing. Degree: Nurse.

The purpose of this thesis was to describe the workers' experiences of photography project that was held at the child welfare unit Jäkäläpolku of the organization Malmin pienkodit in Helsinki. The aim of the thesis was to produce knowledge that could be used when developing working methods in the future.

Research was carried out in co-operation with Malmin pienkodit, Jäkäläpolku unit's workers. In this child welfare unit live children under custody, aged 10 to 17. In 2012 the photography project was held in the unit, which based on empowering photography method of Miina Savolainen. Use of this alternative method in treatment of children and youth supports the development of healthy self-esteem and self-image.

As for methods, qualitative methods were used. Four workers of Malmin pienkodit were interviewed in January 2013. The material was analyzed with content analysis.

According to respondents, the photography project brought up positive influences in children's lives. Based on the results, the photography project strengthened the interaction relationship between a child and an adult and built the self-esteem of a child. The photography method can be used as a tool of telling the story of children's lives and the life story is important to be documented.

As a development idea, the workers of children's home could get more education on the photography method. The project could also be executed by photographing more normal life of the children. In the project children could photograph their own or the workers' daily lives in children's home. Sense of community could be more brought up in the project.

Key words: empowering photography, empowerment, improvement of identity, child welfare, diaconal work

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TUTKIMUSYMPÄRISTÖ.....	7
3 LASTENSUOJELU	9
3.1 Lastensuojelun keskeiset periaatteet.....	9
3.2 Lastensuojelun asiakas terveydenhuollon asiakkaana	10
4 LAPSEN PSYKKINEN KEHITYS.....	14
4.1 Lapsen kiintymyssuhteen kehittyminen	14
4.2 Identiteetin ja itsetuntemuksen rakentuminen.....	17
5 TAIDELÄHTÖISET MENETELMÄT LASTEN HOITOTYÖSSÄ	22
5.1 Taidelähtöiset menetelmät.....	22
5.2 Voimauttava valokuva.....	24
5.2.1 Valokuvan vaikuttavuus ja terapeuttisuus.....	25
5.2.2 Voimauttavan valokuvamenetelmän osa-alueet	27
6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET	32
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	33
7.1 Tutkimusote	33
7.2 Aineiston keruu	34
7.3 Aineiston analyysi	37
8 TUTKIMUSTULOKSET	39
8.1 Työntekijöiden kokemuksia projektin toteutuksesta	39
8.1.2 Valokuvaprojekti osana arkea.....	40
8.3 Työntekijöiden kokemukset projektin vaikutuksista.....	41
8.3.1 Työntekijöiden kokemukset valokuvasta työmenetelmänä	42
8.3.2 Lasten voimaantumisen kokemukset työntekijöiden kuvaamina.....	43
8.4 Työntekijöiden ehdotukset projektin kehittämisestä.....	45
9 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	47
9.1 Tulosten tarkastelu	47
9.2 Kehittämisideat	49
9.3 Tutkimuksen eettisyys	51

9.4 Tutkimuksen luotettavuus	52
9.5 Ammatillinen kasvu	54
LÄHTEET	55
LIITE 1: Kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistuvilta	60
LIITE 2: Kysymykset työntekijöille	61
LIITE 3: Esimerkki aineiston ryhmittelystä sisällön analyysissä	62
LIITE 4: Esimerkki aineiston abstrahoinnista sisällönanalyysissä	63

1 JOHDANTO

Helsingin kaupungin lastensuojelulaitos Malmin Pienkoti Jäkäläpolun yksikkö toteutti valokuvausprojektin vuonna 2012. Opinnäytetyömme tavoitteena on kuvata lastenkodin työntekijöiden kokemuksia tästä valokuvaprojektista. Löysimme aiheen työsuhteen kautta Malmin Pienkoteihin. Malmin Pienkodit on koti huostaan otetuille kouluikäisille lapsille. Malmin pienkodeilla on neljä erilaista pienempää yksikköä, joissa asuu yhteensä 32 lasta. Jokaisessa pienyksikössä on kaksi osastoa. (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2012.)

Voimauttava valokuva on taide- ja sosiaalikasvattaja Miina Savolaisen (2008) kehittämä menetelmä. Se on sosiaalipedagoginen, terapeutinen menetelmä, jonka välineenä on valokuva. Valokuvausmenetelmän avulla voidaan oppia löytämään näkyväksi arvokas, merkityksellinen ja hyvä. Valokuvamenetelmää voidaan käyttää yksilöiden, ryhmien ja työyhteisöjen voimautumisprosessien aikaansaajana. Valokuvaaminen on tavoitteellista ja sen avulla voidaan lähentää ihmissuhteita, parantaa vuorovaikutusta, selkeyttää abstrakteja, tunnepitoisia ja hajanaisia asioita. Menetelmän avulla voidaan myös tutkia omaa minäkuva. (Savolainen 2008.)

Jotta valokuvaustyöskentelyä voidaan kehittää jatkossa, on tärkeää arvioida Helsingin kaupungin Malmin Pienkotien Jäkäläpolun lasten ja työntekijöiden kokemuksia valokuvausprojektista. Vaihtoehtoisten hoitomenetelmien hyödyntäminen ja kehittäminen on yhteiskunnallisesti merkittävää. Lasten ja nuorten itsetunnon kehityksen tukeminen on yhteiskunnallisesti ajankohtaista, sillä median vaikutus lasten ja nuorten elämään on nykyaikana suuri. Media luo ulkonäköpaineita, mikä osaltaan vaikuttaa itsetunnon kehittymiseen sekä mielenterveyteen.

Opinnäytetyömme tavoitteena on kuvata kokemuksia lastenkodissa toteutetusta valokuvaprojektista. Tulevina sairaanhoitajadiakonissoina olemme kiinnostuneita valokuvatyöskentelystä lapsen mielenterveyden edistämisen ja voimaantumisen näkökulmasta.

Toivomme että opinnäytetyömme tuloksia voidaan hyödyntää käytettäessä valokuvaprojektia työvälineenä lasten parissa tehtävässä hoitotyössä. Menetelmää voimme käyttää myös kirkon perhe- ja kasvatustyössä, mikäli tulevaisuudessa työllistymme seurakuntaan. Luovien ja taidelähtöisten menetelmien käyttäminen ihmisten parissa tehtävässä hoitotyössä kiinnostaa meitä molempia.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TUTKIMUSYMPÄRISTÖ

Malmin pienkodit on koti huostaan otetuille kouluikäisille lapsille. Malmin pienkodeilla on neljä, erilaista pienempää yksikköä. Malmin pienkodeilla paikkoja on yhteensä 32. Jokaisessa pienyksikössä on kaksi neljän lapsen osastoa. Lisäksi Malmin pienkodeilla on yhteinen itsenäistyville lapsille tarkoitettu asumisharjoitteluasunto (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2012.) Malmin pienkotien Jäkäläpolun yksikkö sijaitsee Helsingin Tapanilassa. Jäkäläpolulla on kaksi, neljän lapsen kotia, jotka ovat nimetty Tuulikummuksi sekä Kulmalaksi. Molemmat kodit ovat hyvin kodinomaisia ja viihtyisiä. Niissä on yhteinen olohuone ja keittiö sekä jokaiselle lapselle omat huoneet. Jäkäläpolun lapset ovat 10–17-vuotiaita.

Valokuvaprojekti toteutettiin Jäkäläpolulla vuonna 2012. Valokuvaprojektiin osallistuivat kaikki Jäkäläpolun yksikön lapset. Itse emme osallistuneet kuvausprosessiin. Valokuvausprojekti on toteutettu aikaisemmin muissakin Malmin Pienkotien yksiköissä. Helsingin kaupungin lastensuojelulaitos Malmin Pienkotien Jäkäläpolun yksikkö on toteuttanut valokuvaprojektin. Opinnäytetyömme koostuu projektiin osallistuneiden työntekijöiden kokemusten kuvaamisesta. Tarkastelemme työssämme työntekijöiden kokemuksia valokuvaprojektista. Aihe löytyi työsuhteen kautta Malmin Pienkoteihin.

Opinnäytetyössä käytämme kaikista alle 18-vuotiaista nimitystä lapsi, sillä Suomen lain mukaan kaikki alle 18-vuotiaat ovat lapsia (Lastensuojelulaki 2010). Lastenkodissa toteutettu valokuvaprojekti pohjautuu Voimauttava valokuva -menetelmään. Projekti toteutettiin lapsilähtöisesti. Projektin tarkoituksena oli tehdä lapsen arki näkyväksi valokuvauksen keinoin ja viettää mukavaa aikaa lapsen kanssa. Tavoitteeksi nousi myös vuorovaikutuksen vahvistaminen, toiminnallisten menetelmien hyödyntäminen lasten ja omahoitajien välisissä suhteissa työskentelyn aikana, valokuvanäyttelyn toteuttaminen yhdessä lasten kanssa, koko henkilökunnan perehdyttäminen Voimauttava valokuva -menetelmään, sekä kokemusten ja tietotaidon siirtäminen muihin Malmin Pienkotien yksiköihin, jotta menetelmää voisi

hyödyntää lastensuojeluyksikön arjessa. Projektin aikana henkilökunta kuvasi lapsia arjessa ja omahoitajaretkillä lasten ehdoilla. (Tuominen 2013.)

Valokuvaprojektin jälkeen kuvista koostettiin kaikille lapsille omat valokuvakirjat. Valokuvausprojektin riskinä koettiin se, tuleeko jokainen lapsi tasapuolisesti kuvatuksi. Joku työryhmästä voi olla innostuneempi kuvaamisesta kuin toinen. Hankkeelle haettiin Helsingin kaupungilta pienhankevaroja. Varoilla kustannettiin muun muassa omahoitajaretket, valokuvakirjat ja valokuvausstudion vuokra. Valokuvaprojektin tavoitteeksi asetettiin Jäkäläpolun yksikön lasten osallisuuden vahvistaminen arjessa, kuvan todistusvoiman hyödyntäminen, lasten elämänhistorian tallentaminen kuvan keinoin sekä arjen näkyväksi tekeminen perheenjäsenille ja sukulaisille. (Tuominen 2013.)

3 LASTENSUOJELU

3.1 Lastensuojelun keskeiset periaatteet

Lastensuojelu on lapsiperheille tarkoitettu palvelu, missä tuetaan vanhemmuutta. Lastensuojelutyötä tekevät työntekijät tukevat lapsia ja vanhempia huolenpidossa sekä kasvatukseen liittyvissä riskitilanteissa. Työntekijän tehtävänä on arvioida, valvoa ja tarvittaessa uudelleen järjestää vanhemmuussuhteita. Järjestelyitä voidaan joutua tekemään vastoin vanhempien tahtoa. (Pösö 2007, 65.) Lasten hyvinvointia voidaan edistää monilla erilaisilla yhteiskunnallisilla toimilla. Lapsen elinympäristön on oltava turvallinen ja mahdollistettava virikkeellinen toiminta. Suurimmat lapsen hyvinvointiin vaikuttavat tekijät ovat lapsen arjen ympäristöt kuten päivähoito, koulu, harrastustoiminta ja muu lähiympäristö kodin ohella. Lastensuojelu nähdään viranomaisia sekä muita kansalaisia koskettavana asiana. (Lastensuojelun käsikirja i.a.)

Vastuu lapsen hyvinvoinnista on Lastensuojelulain 2 § mukaan ensisijaisesti vanhemmalla tai huoltajilla. Lapselle tulee turvata tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Lapsiperheiden kanssa toimivien viranomaisten tulee tukea vanhempia lapsen kasvatustehtävässä. Viranomaisten tulisi pyrkiä tarjoamaan tarvittavaa apua riittävän varhain. Perhe tulisi ohjata tarvittaessa lastensuojelun piiriin. Lastensuojelun velvoite on tukea vanhempia, huoltajia sekä muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä. Kasvatukseen ja huolenpitoon on mahdollista saada tarvittavia tukitoimia. (Lastensuojelulaki 2010.) Tukitoimia voivat olla lasten päivähoito, kotipalvelu, toimeentulotuki, tukihenkilö tai tukiperhe, hoito- ja terapiapalvelut, perhetyö, vertaisryhmätoiminta, loma- ja virkistystoiminta, tukeminen koulunkäynnissä, ammatin- tai asunnon hankinnassa, tuki työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, ihmissuhteiden ylläpitämisessä tai koko perheen sijoitus esimerkiksi perhe- tai laitoshoidon. (Lastensuojelun käsikirja i.a.)

Lastensuojelulain (2010) 4 § mukaan lastensuojelun tulee edistää lapsen normaalia kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun tehtävänä on tukea kasvatuksessa ja huolenpidossa vanhempia, huoltajia, kasvatuksesta vastaavia henkilöitä ja muita lapsen hoidosta vastaavia henkilöitä. Lastensuojelu pyrkii ehkäisemään lapsiperheiden ongelmia sekä puuttumaan varhain havaittuihin ongelmiin. Lapsen etu otetaan ensisijaisesti huomioon arvioitaessa lastensuojelun tarvetta. Lapsen etua arvioitaessa, on otettava huomioon miten pystytään turvaamaan lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, mahdollisuus saada ymmärrystä, hellyyttä sekä valvontaa ja huolenpitoa, toivomuksia vastaava koulutus, turvallinen kasvuympäristö, ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus, kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta sekä mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen lapsen omiin asioihin. Lastensuojelussa käytetään ensisijaisesti avohuollon tukitoimia. Silloin, kun sijaishuolto on tarpeen lapsen edun kannalta, se tulee järjestää viipymättä. Jo sijaishuoltoa toteutettaessa on huomioitava tavoite perheen jälleenyhdistämisestä, mikäli se on lapsen edun mukaista. (Lastensuojelulaki 2010.)

Lapsi on otettava huostaan lastensuojelulain (2010) 40 § mukaan jos lapsesta huolehditaan puutteellisesti tai muut lapsen kasvuolosuhteet uhkaavat vaarantaa vakavasti hänen kehitystään tai terveyttään. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tekemään huostaanottoon voi myös johtaa tilanne, jossa lapsi vaarantaa vakavasti kehitystään ja terveyttään esimerkiksi käyttämällä päihteitä tai tekemällä muunlaisen kuin vähäisen rikoksen. Huostaanottoon ryhdytään, jos muut lastensuojelun tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisia tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. (Lastensuojelulaki 2010.)

3.2 Lastensuojelun asiakas terveydenhuollon asiakkaana

Suomalaisessa yhteiskunnassa yhä kasvava joukko lapsiperheitä voi huonosti. Lastensuojelun piirissä olevien lasten määrä kasvaa vuosi vuodelta ja lastensuojelun tukitoimia tarvitsevia perheitä voi olla todellisuudessa tiedettyä enemmänkin. Lapsiperheiden pahoinvointi heijastuu sosiaalitoimen lisäksi myös

terveydenhuoltoon. Erikoissairaanhoidossa kohdataan lasten sosiaalipediatriasia ongelmia. Ongelmien taustalla voivat olla vanhempien päihdeongelmat, työttömyys, syrjäytyminen tai muut sellaiset seikat, joiden takia vanhemmat eivät pysty täysin huolehtimaan lapsestaan. Valitettavasti myös pahoinpitelyiden tai seksuaalisen hyväksikäytön takia tutkimuksiin lähetettyjen lasten määrä on kasvanut. Joskus lapsi voi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään sekä kehitystään. Kehitystä ja terveyttä vaarantavia tekijöitä ovat esimerkiksi päihteidenkäyttö ja rikollisuus. (Ståhlberg 2007, 3728.)

Potilaslaki velvoittaa, että lapsia on hoidettava yhteisymmärryksessä huoltajan kanssa. Huoltajalla ei ole oikeutta kieltää lapsen hoitoa, mikäli lapsen terveys tai henki on vaarassa. Terveystenhuollon henkilökunta on lastensuojelulain mukaan velvollinen ilmoittamaan lastensuojeluviranomaisille lastensuojelutarpeen havaitessaan. Toimiva yhteistyö terveydenhuollon ja sosiaalitoimen välillä auttaisi lastensuojelun toimenpiteitä tarvitsevia perheitä. Terveystenhuolto ei kuitenkaan saa helposti tietoa lastensuojeluviranomaisten tekemistä päätöksistä. Täten terveydenhuollolla ei ole selkeää kuvaa siitä, kuinka usein lapsen huostaanotto tapahtuu terveydenhuollon tekemien havaintojen perustella lääketieteellisistä syistä. Lastensuojelun toimenpiteiden lisääntyessä on selvää, että terveydenhuoltohenkilökunnan on osattava toimia tilanteissa, jolloin havaitaan jokin lapsen terveyttä tai kehitystä uhkaava tekijä. (Ståhlberg 2007, 3728.)

Lastensuojeluilmoituksen on velvollinen tekemään jokainen terveydenhuollon ammattihenkilö ja se tulee tehdä viipymättä, salassapitosäädöksistä huolimatta. Terveystenhuoltoalan laitoksissa on hyvä olla ohjeet ilmoituksen tekemistä varten. Ilmoitusvelvollisuus on mahdollista täyttää myös yhdessä lapsen tai vanhemman kanssa. Jos perhe ei suotu tekemään pyyntöä lastensuojelutarpeen arvioimiseksi, on se silti tehtävä. Ilmoituksen tekemättä jättäminen voi merkitä vakavaa terveysriskiä lapselle. (Kivitiie-Kallio & Silvennoinen 2011, 215–216.)

Lastensuojelua tarvitseva lapsi voi herättää ahdistusta terveydenhuollon ammattitilanteissa. Tilanteet on helpompi kohdata ja niihin on valmistauduttu ja

laadittu selkeät toimintaohjeet. Lastensuojelun mahdollisuudet, velvollisuudet ja toimintatavat on tärkeää tietää myös terveydenhuollossa, sillä silloin on helpompi ymmärtää toimenpiteiden perusteita. (Kivitie-Kallio & Silvennoinen 2011, 215–216.) Terveydenhuollon henkilökunta ei tee päätöstä huostaanotosta, vaan päätöksen tekee sosiaalilautakunta. Sosiaalilautakunta tekee päätöksen nojautuen siihen tietoon, joka sillä on lapsen tilanteesta. Terveydenhuollonhenkilökunnan on laitonta ja vastuutonta pidättäytyä antamasta huostaanottosuositusta silloin, kun ne arvioidaan perusteellisiksi. Lapsen etu tulee olla lähtökohtana. (Luoma 2005, 578–579.)

Lastensuojelun asiakkaila esiintyy myös somaattista problematiikkaa. Nuorilla, jotka ovat lastensuojelun piirissä, esiintyy paljon päihteisiin ja seksiin liittyvää riskikäyttäytymistä, samoin kuin myös ali- ja ylihoidettua sairastamista. Monien kohdalla on todettu myös raskaudenehkäisyn olevan huonosti hoidettu ja turvaseksiin liittyvästä terveyskäyttäytymisestä ei välttämättä välitetä. On myös todettu, että terveellisen ruokavalion tai säännöllisen elämänrytmin merkitystä ei käsitetä. Säännöllisen elämänrytmin puuttuessa myös koulunkäynti sujuu heikommin. Tutkimukset ovat osoittaneet, että lastensuojelun piirissä olevien nuorten keskuudessa ei välitetä tatuointeihin tai lävistyksiin liittyvistä terveysriskeistä. Somaattisten sairauksien, kuten erilaisten kroonisten sairauksien, seuranta on puutteellista. Varhaislapsuudessa sairastettu allergia tai astma, epilepsia tai jokin muu sairaus saattaa vääristää nuoren rakentuvaa identiteettiä, vaikka hän olisi ollut oireeton pitkään. Monilla nuorilla hammashoito on puutteellista. Nuoruus on erityistä aikaa, sillä oma keho saattaa tuntua vieraalta ja itsetunto voi olla matala. Kuitenkin halu hoitaa terveyttä perustuu kokemukseen oman kehon arvokkuudesta ja hyväksi kokemisesta. Lastensuojelulaitokset toimivatkin jo monin paikoin kiinteästi yhteistyössä erikoissairaanhoidon kanssa, mielenterveyteen liittyvän hoidon turvaamiseksi. (Hermanson 2007, 206.)

Mielenterveys määritellään ihmisen kokonaisvaltaisen olemisen piirteeksi ja tilaksi, jolle on ominaista kyky olla läheisessä vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa hyväksyen itsensä, toteuttaen omia mahdollisuuksiaan ajattelevana, tuntevana ja toimivana ihmisenä. Ihminen ei voi olla terve ilman

mielenterveyttä. Mielenterveystyötä tehdään mielenterveyden edistämiseksi. Se voi olla psyykkisen hyvinvoinnin edellytyksiä rakentavaa tai häiriölle altistumista ehkäisevää toimintaa, mielenterveyden vaikeuksien ja ihmissuhdeongelmien selvittelyä, mielenhäiriöiden tutkimusta, hoitoa ja psyykkisen toimintakyvyn palauttamiseen tähtäävää kuntouttavaa toimintaa. Mielenterveyttä edistävään työtä tekevät monet eri ammattilaiset, järjestöt, yhteisöt ja yksityiset ihmiset eri elämänaloilla. Mielenterveyspalvelut on suunnattu kaikenikäisille ihmisille. Mielenterveyspalvelut voivat olla avohoidollista toimintaa tai laitoksissa tapahtuvaa hoitoa tai kuntoutusta. (Haarakangas 2011, 173.)

4 LAPSEN PSYKKINEN KEHITYS

4.1 Lapsen kiintymyssuhteen kehittyminen

Ihmisen temperamentti ja oppiminen on yksilöllistä. Niihin vaikuttavat ihmisen geneettinen perimä ja kokemukset. Temperamenttivalmius vaikuttaa siihen kuinka lapsi kestää muutosten ja epävarmuuden aiheuttamaa stressiä. Ihmisen aivojen vasemman tai oikean puoliskon vallitsevuus selittää temperamenttieroja. Vasen aivopuolisko ohjaa suuntautumaan kiinnostuneemmin ulospäin ja uudet ilmiöt otetaan myönteisemmin vastaan. Oikean aivopuoliskon ohjauksessa ärsykkeet koetaan usein liian voimakkaina ja vaikeasti hallittavina. Lapsen kehitystä säätelee kokemusperäinen oppiminen. Oppiminen varastoituu muistiin. (Mäkelä 2003, 17–19.)

Perusvalmius kokea erilaisia tunteita vahvistuu yhdessä toisen ihmisen kanssa. Vauvasuhteessa aikuinen heijastaa vauvan tunteet hänelle takaisin äänenpainollaan, eleillään ja ilmeillään. Vauvan vireystila nousee ja stressikeskus rauhoittuu hänen saadessaan oma viestinsä vahvistettuna takaisin. Näin vauvan myönteiset tunteet vahvistuvat ja vaikeat tunteet tyyntyvät nopeammin. (Mäkelä 2003, 26.) Pelko, kipu ja lohdutuksen tarve ovat aistimuksia, joissa lapsi tarvitsee säätelyapua. Jo muutaman kuukauden ikäinen vauva oppii tukahduttamaan omat avunpyyntönsä, jos niihin ei vastata. Vauvan ilmaistessaan hätäänsä syliin ottamalla kasvatetaan hänen itsevarmuuttaan ja lisätään hänen uteliaisuuttaan ulkomaailmaa kohtaan. Kiintymyssuhde kehittyy ensimmäisen ikävuoden aikana lapsen ja häntä hoitavan aikuisen välille, joka vastaa lapsen tarpeisiin. (Mäkelä 2003, 29–30.)

Tunteet ovat lapsen elimistön tapa kertoa miten se kokee ja arvioi tilanteen. Välttelevä kiintymysmalli syntyy jos lapsen lohdun tarpeisiin vastataan niukasti tai liian myöhään. Vanhempi opettaa näin lapselle mitkä tunteet ovat hyväksytyjä ja mitkä eivät. Lapsi kääntyy apua tarvitessaan aikuisista pois päin ja kieltää avun tarpeensa välttelevässä kiintymysmallissa. Lapselle kehittyy sisäinen stressitila, mikäli hän ei voi jakaa kielteisiä tunteitaan. Tämä selittää

lapsen kehityksessä myöhemmin ilmeneviä ongelmia, muun muassa sosiaalisten suhteiden solmimisessa, mielialan säätelyssä ja aggressioiden hallinnassa. Ristiriitainen kiintymysmalli syntyy, kun lapsen tarpeisiin vastataan satunnaisesti. Lapsi ei osaa ennustaa aikuisen käyttäytymistä ja vahvistaa omaa tarvitsevaisuuden viestiään niin voimakkaaksi, että vanhemman on kiinnitettävä häneen huomionsa. Lapsen tarkkaavaisuus keskittyy vanhemman läsnäolon varmistamiseen eikä suuntautuminen ulkomaailmaa kohtaan pääse kehittymään. Tämä ylläpitää pelkoa ja alttius kärsiä myöhemmällä iällä ahdistushäiriöistä lisääntyy. (Mäkelä 2003, 32–33.)

Vanhempi voi olla lapselleen myös pelon ja kivun lähde, jos lapsen hakiessa häneltä lohdutusta ja peilaavaa vuorovaikutusta aikuinen katsookin häntä hylkäävin, vihan täyttämin silmin. Lapsi omaksuu vanhempaansa hyvittelevän ja hoivaavan roolin tai vain pakonomaisesti seuraa vanhemman mielialoja pyrkien väistämään alta pois. Lapselle muodostuu vääristynyt malli läheisistä ihmissuhteista. Toisenlaisen ihmissuhteen luomiseen aikuisen kanssa vaaditaan paljon korjaavaa ja luotettavaa aikuisen läsnäoloa. Tällaisia kiintymyssysteemin ääripäitä kutsutaan disorganisoituneiksi tai epätyypillisiksi kiintymysmalleiksi. Noin kahdeksan ensimmäisen elinkuukauden aikana lapsen tärkeimpänä tehtävänä on tunteiden säätelyn saavuttaminen vahvistavan vuorovaikutuksen kautta. (Mäkelä 2003, 32–33.)

Kahdeksan kuukauden iässä lapsi oppii seuraamaan aikuisen huomion suuntaa. Tätä kutsutaan jaetuksi tarkkaavaisuudeksi. Seuraavien kuukausien aikana hänen kykynsä ymmärtää toisen ihmisen ajatuksia ja päämääriä laajenee. Moraalin oppimisen perusta syntyy yhteisten tarkkaavaisuuden ja tunnesäätelyn kokemusten kautta. (Mäkelä 2003, 34.) Kielen kehityksen alkuvaiheet sijoittuvat puolentoista vuoden ikään. Lapsi kykenee sanallisesti kuvaamaan näkemiään asioita, etenkin niitä joista on aikuisen kanssa puhuttu. Omaelämänkerrallinen muisti kypsyy noin kolmen vuoden ikään mennessä. Tästä syystä ihmisellä ei ole spontaaneja muistikuvia varhaisimmista vaiheistaan. Kouluikään mennessä kehittyy kertova eli narratiivinen muisti. Lapsi pystyy kytkemään yhteen tapahtumia ja antamaan niille ehyen kertomusmuodon. Kyky arvioida toisten ihmisten tarkoitusperiä ja päämääriä

kypsyys murrosiässä. Silloin lapsen on mahdollista rakentaa kertomus jossa toisen mielentilat ovat omassa elämänkerrassa mukana. (Mäkelä 2003, 37–38.)

Lapselle yksin jääminen on äärimmäisen pelottava asia. Lasta ei ole biologisesti varustettu selviämään yksin. Joutuminen ryhmään, jossa oma asema on vakiintumaton, aiheuttaa lapselle jatkuvaa stressiä. Tällaisia ovat esimerkiksi vajaasti resursoidut, suuret päiväkotiryhmät. Pitkittyvä stressitila johtaa monien toiminnallisten aivokeskusten heikkoon kehitykseen. Näin ollen lasten oppimishäiriöt, keskittymisen ja tarkkaavaisuuden häiriöt, lisääntyvät. Kehityopsykologian kannalta olisi mielekkäämpää, että lapsi saisi olla yhden tai kahden aikuisen hoidossa ainakin puoleentoista ikävuoteensa saakka. Puolitoistavuotiaalla lapsella on paremmat mahdollisuudet säädellä itse omaa stressiään. (Mäkelä 2003, 39.)

Minuuden kokemus kehittyy varhaislapsuudessa lapsen havahtuessa siihen, että hän onkin oma itsensä ja erillinen äidin hahmosta. Minuuden mukana tulee myös pettymyksen karvas kokemus, kun omaa tahtoa ei voikaan käyttää rajattomasti. Oman minuutensa löytänyt ihminen on hyvin haavoittuva ja peloille altis. Hylätyksi tuleminen ja yksin oleminen maailmassa on pahinta mitä hän voi kuvitella. Varhaisnuoruudessa minuuden kysymys on uudelleen voimakkaana mielessä. Nuori pohtii: ”Kuka minä olen ja millaiseksi ihmiseksi haluan tulla?” Nuorilla on mielessään monesti ahdistuneita kysymyksiä omasta olemisesta, ulkonäöstä, seksuaalisuudesta, yksinäisyydestä, seurusteluongelmista, vanhempien tuen puutteesta tai päihdeongelmista. (Haarakangas 2011, 97.)

Usein yhden vuoden iässä tehty arvio lapsen kiintymiskäyttäytymisestä tärkeimpään hoitavaan aikuiseen vastaa murrosikäisenä hänen oletusmalliaan läheisistä ihmissuhteista. Aikuisena tehdyn kiinnitysmallihaastattelun on osoitettu kuvaavan ennakoivasti sitä kuinka aikuinen käyttäytyy omaa lastansa kohtaan. Korjaavilla ihmissuhteilla voi olla valtaiset ja laajakantoiset seuraukset ihmisen toimintaan ja kokemisen tapaan. (Mäkelä 2003, 40–41.) Perimä ja ympäristö vaikuttavat yksilön kehitykseen. Ne voivat vahvistaa toistensa vaikutusta sekä myönteisesti että kielteisesti tai voivat tasoittaa toisen vaikutusta. Geenien vaikutus jatkuu läpi koko elämän. Tietyt ominaisuudet

kehittyvät geneettisesti määräytyvinä herkkyyksina, mutta ympäristötekijät vaikuttavat niiden aktivoitumiseen. (Schmitt 2003, 308.)

4.2 Identiteetin ja itsetuntemuksen rakentuminen

Itsetunto on kuin puunrunko, jossa on neljä kerrosta. Rungon ytimen muodostaa varhaislapsuudessa syntynyt perusluottamus. Perusluottamuksen päälle kasvaa lapsuuden kokemuksista muodostuva annettu itsetunto. Annettu itsetunto on parhaimmillaan pysyvä tunne siitä, että on hyvä tyyppi, josta pidetään, ja että on hyvä ja lahjakas joissakin asioissa. Annettu itsetunto kasvaa niistä vahvistavista tai latistavista sanoista, joita lapsi lapsuutensa aikana saa kasvattajiltaan. Saavutettu itsetunto kasvaa annetun itsetunnon päälle elämän aikana saavutettujen asioiden myötä, esimerkiksi koulumenestyksen ja työelämässä sijoittumisen mukaan. Ohuen kuorikerroksen muodostaa muuttuva itsetunto, joka muuttuu aina eletyn päivän kokemusten mukaan. Perusluottamuksen, annetun ja saavutetun itsetunnon ollessa vahva, ihminen ymmärtää huonosti sujuneen päivän huonommuuden tunteen olevan vain ohimenevää. Puun kasvaessa pituutta ja oksien versoessa kasvaa identiteetti. Identiteetti muodostuu siitä miten ihminen näkee itsensä ja miten toiset ihmiset näkevät hänet, miten lapsuus ja aikuisuus sitoutuvat yhteen ja miten ihminen näkee itsensä tulevaisuudessa. Identiteetti on ihmisen minän jatkuvuuden ja eheyden kokemus. (Juusola 2011, 154–155.)

Charles Christiansenin mukaan identiteetti muodostuu minän, minäkuvan ja itsetunnon kokonaisuudesta, joka rakentuu ja toteutuu sosiaalisessa kontekstissa (Hautala, Hämäläinen, Mäkelä & Rusi-Pyykkönen 2011, 66–67). Liisa Keltikangas-Järvinen (1998) määrittelee minäkuvan erilaisten ominaisuuksien, toimintojen ja päämäärien kokonaisuudeksi, joiden avulla yksilö kuvaa itseään. Itsetunto on osa ihmisen minäkuvaa. Minä voidaan jakaa yksityiseen minään, sosiaaliseen minään ja ihanneminään. Minän avulla ihminen kykenee organisoimaan kokemuksiaan mielekkäästi. Ihminen kuvaa usein omaa identiteettiään toiminnallisten roolien kautta. Hän kertoo ammattinsa, harrastuksensa ja esimerkiksi sen onko hän äiti tai veli.

Olennainen osa identiteetistä muodostuu toiminnallisista rooleista. Sosiaaliset odotukset ja henkilökohtainen tapa toimia yhdistyvät rooleissa. (Keltikangas-Järvinen 1998, 98–99.)

Pienen lapsen identiteetti on eriytymätön. Kuva itsestä on vielä epärealistinen ja jäsentymätön. Lapsi saattaa miettiä mikä hänestä tulee isona ja missä hän on taitava. Lapsen aloittaessa koulun tietoisuus omista vahvuuksista ja heikkouksista lisääntyy. Koulu on tärkeä ympäristö lapsen identiteetin kehittymisen kannalta. Lapsi saa jatkuvasti palautetta omasta osaamisestaan ja sosiaalisista taidoistaan opettajilta ja muilta lapsilta. Hyvä ja rakentava palaute auttaa lasta menemään rohkeammin eteenpäin. Nujertava palaute jättää lapseen jälkensä. Identiteetin kehittymisen kannalta on tärkeää, että lapsi oppii tuntemaan itsensä, omat vahvuutensa ja heikkoutensa ymmärtäen myös ihmisten olevan erilaisia ja että heikkouksiaan voi vahvistaa. Identiteetti rakentuu oman käsityksen muodostamisesta omasta yksilöllisyydestä, arvoista ja päämääristä. Identiteettipuun kasvaessa, ihmisen vanhetessa, puun oksat haarautuvat oppija-minäkuvaksi, sukupuoli-identiteetiksi, ruumiilliseksi identiteetiksi, työidentiteetiksi, parisuhdeidentiteetiksi sekä äiti- ja isä-identiteetiksi. (Juusola 2011, 156.)

Harrastus, jossa lapsi voi kokea onnistumisen ja yhteenkuuluvuuden tunteita, tukee identiteetin suotuisaa kehittymistä. Varsinkin, jos lapsella on koulumenestyksensä kanssa ongelmia. Vahva identiteetti vaatii lapselta kykyä oppia asettamaan itselleen tavoitteita ja mielihyvän kokemuksia saavutetuista tavoitteista. Lapsen tulee saada olla oma itsensä ja kehittyä omassa yksilöllisessä tahdissaan. Kaiken tulee lähteä lapsen omasta motivaatiosta, eikä arki saa olla pelkkää suorittamista. Alakouluikäinen lapsi elää omaksutun identiteetin aikaa. Lapsi arvostaa vanhempiaan ja opettajiaan omaksuen heidän arvomaailmansa. (Juusola 2011, 158.)

Murrosiässä lapsi elää etsivän identiteetin aikaa. Oman aikuisen identiteetin rakentuminen alkaa. Vanhemmat ovat ne, joita vasten tätä kehittyvää identiteettiä testataan. Riitoja syntyy herkästi nuoren antaessa kritiikkiä vanhemmilleen. Kiintymyssuhde ja rakkaus tekevät kuitenkin vanhempi-

lapsisuhteesta kestävän. Nuoren on tärkeää saada ja osata olla eri mieltä asioista. Vanhempien tulee antaa nuorelle malli siitä kuinka erimielisyyksiä voidaan rakentavasti ilmaista. Identiteetin etsintä on kovaa työtä. Nuori käy läpi identiteettikriisiä ja on sen vuoksi välillä ahdistunut ja hukassa itsensä, koulun, vanhempiensa, kavereidensa ja harrastustensa kanssa. Kaikkein vaikeimpinakin hetkinä vanhempien tulisi edustaa nuorelle jatkuvuutta, pysyvyyttä ja turvallisuutta. (Juusola 2011, 158.)

Kypsä identiteetti on kuin rehevä, kukkiva ja jyrä puu. Ihmisen on helpompi ottaa vastaan yllättäviä elämänkäännteitä, kun identiteetti on saavutettu. Tämä kehitys ei etene aina suoraviivaisesti, vaan ihminen saattaa jämähtää johonkin kehitysvaiheeseen loppuelämänsä ajaksi. Identiteetin kehitys saattaa pysähtyä omaksutun identiteetin vaiheeseen esimerkiksi silloin, jos perheessä ei keskustella asioista avoimesti ja kodin ilmapiiri on tiukka. Nuorelle ei anneta mahdollisuutta identiteetin etsintävaiheeseen ja hänestä kehittyy jäykkäkatseinen aikuinen, joka ei hyväksy erimielisyyttä lapsissaan eikä työyhteisössään. Identiteetin etsintävaiheen jatkuessa liian pitkään nuorella voi olla vaikeuksia löytää itselleen häntä kiinnostavia asioita tai mieluisaa opiskelupaikkaa. (Juusola 2011, 158.)

Yhteiskunnan ilmapiiri ja kulttuuriin liittyvät tekijät vaikuttavat osaltaan nuoren identiteetin kehitykseen. Nuoret imevät vaikutteita mediasta ja saavat tietoa nuorisokulttuuriin liittyvistä trendeistä. Nuorelta saattaa puuttua kyky vastustaa vaikutteita, jotka eivät välttämättä ole rakentavia. Nuori saattaa kokea voimattomuutta erityisesti kehoon liittyvien ihanteiden kohdalla. Nuoren tulee voida peilata omia tunteitaan, suruja, huolia, rakkauttaan ja halujaan, esimerkiksi kirjoittamalla päiväkirjaa, kuuntelemalla musiikkia, soittamalla tai tekemällä kuvan. Toiminnan myötä nuori voi miettiä ja tunnustella omaa tilaansa. Aikuisen rooli on kuunnella nuorta ja vastaanottaa nuoren ahdistus ja epätoivo. (Seeskari 2004, 130–131.)

Ulkonäöllä on iso rooli lapsen identiteetin etsinnässä. Realistisen ihmiskuvan luominen lapselle onnistuu suomalaisen saunakulttuurin kautta hyvin, lihaviin ja laihojen ihmisten saunoessa yhdessä. Erilaiset tyylikokeilut ovat osa identiteetin

etsintää. Ne ovat usein varsin impulsiivisia. Vanhempien voi olla joskus vaikeaa oikaista lapsensa harhakäsityksiä tämän omasta ulkonäöstä. Lapselle olisi tärkeää, että vanhemmat kehuisivat häntä riittävän usein ja muistuttaisivat häntä siitä, että on tärkeämpää olla oma itsensä kuin miellyttää ulkonäöllisesti muita. Kypsän identiteetin saavuttaminen on pitkä ja vaativa prosessi. Identiteetti ei tule koskaan täysin valmiiksi. Monille muodostuu kypsä identiteetti vasta nelikymppisenä. (Juusola 2011,159.)

Nuoruus on oman identiteetin ja itsensä etsimisen aikaa. Nuoruuden kehitystehtävänä on pyrkiä vastaamaan kysymykseen ”kuka minä olen”? Identiteetin muodostuminen on nuoruuden normatiivinen tehtävä. Nuoruudessa muodostuu suhtautuminen arvoihin, uskomuksiin ja maailmankuvaan. Nuoruuden kehitystehtävänä on myös luoda tulevaisuuden suunta. Tämän tiedon kautta voimme ymmärtää nuoruuden herkkyyden, mutta myös nähdä sen suurena mahdollisuutena. Jo nuoruuden aikana voi syrjäytyä elämästä. Usein nuoren sopeutumisvaikeudet näkyvät erilaisina sisäisinä ongelmina, kuten kommunikaatio-ongelmina, perheongelmina sekä alemmuudentunteena ja tulevaisuudesta huolehtimisena tai jopa masennuksena ja päihteidenkäyttönä. (Levy 1991.)

Hyvän itsetunnon omaava ihminen arvostaa itseään sellaisena kuin on myöntäen avoimesti myös puutteensa. Itsetunto voi jäädä vajavaiseksi, jos lapsuudessa ei ole turvallista aikuista tai lapsi kokee hoivan puutetta ja vähättelyä. Huono itsetunto ilmenee aikuisena omien puutteiden liioittelulla ja itsensä soimaamisella. Toisaalta huonon itsetunnon omaava ihminen voi myös nostaa itsensä muiden yläpuolelle syyttäen muita pettymyksistään ja vastoinikäymisistään. Hän saattaa käyttää muita ihmisiä myös hyväkseen. Psykologi Pirjo Riitta Rintasen mukaan huono itsetunto vaikuttaa merkittävästi monissa psykologisissa ongelmissa. Itsetunto kasvaa itsetuntemuksen myötä. Suhtautuminen omaan itseen muuttuu positiivisemmaksi ymmärtämällä, ettei muita miellyttääkseen tarvitse tehdä sellaista, mikä on itseään vastaan. Omia mielipiteitään ja ajatuksiaan tulee osata arvostaa. Arvostaessaan itseä on helpompi arvostaa myös muita. Nuoria ja nuoria aikuisia pitää erityisesti tukea

opiskelussa, koska kouluttautuminen lisää pärjäämisen tunnetta ja auttaa eteenpäin. (Perttula 2013, 31–33 .)

Itsetunto vaihtelee elämäntilanteiden ja kokemusten mukaan. Vastoinikäymisten jatkuessa pitkään perusitsetunto voi horjua. Ensiarvoisen tärkeää on, että ihmisellä olisi turvaverkosto eli ihmisiä, joille voisi puhua. Ystävät, joiden kanssa voi jakaa omia kokemuksiaan, ovat tärkeitä itsetunnon säilyttämiseksi. Itsetunto kasvaa elämäkokemusten myötä. Luottamalla omiin ajatuksiinsa ja tuntemuksiinsa ihminen ei ole niin herkkä menemään muiden mukana tai kuulostelemaan mitä he sanovat. Lapsena tarvitaan muiden arvostusta ja huolenpitoa. Elämän loppumetreillä palataan samaan. (Perttula 2013, 31–33.)

5 TAIDELÄHTÖISET MENETELMÄT LASTEN HOITOTYÖSSÄ

5.1 Taidelähtöiset menetelmät

Taidelähtöisten menetelmien tarve lastensuojelussa on kasvava. Lastensuojelussa taide- ja kulttuurilähtöiset menetelmät ovat avuksi syvennettäessä tietoa ja ymmärrystä. Lastensuojelun kentällä joudutaan toistuvasti työskentelemään tiedon katvealueella, ja taide voi antaa virallista tietoa täydentävän merkityksen. Taidelähtöisten menetelmien avulla voidaan rikastaa arkista kanssakäymistä, saada mieli ja aistit liikkeelle sekä saada esille lapsen kokemuksia ja tunteita. Kyvyn ilmaista tunteita ajatellaan olevan lapselle suojaava tekijä. Taiteellisten menetelmien käyttö mahdollistaa myös suojan ja turvan kokemuksen. Taide välineenä tarjoaa symbolisen etäisyyden, jonka turvin voi tuoda esiin asioita, joita on vaikea sanoittaa. (Känkänen 2013.)

Luovuus käsitteenä ei ole kovin vahvasti esillä terveysalalla. Hoitoalalla on kuitenkin käytössä monia eri hoito- ja kuntoutusmenetelmiä. Luovien menetelmien avulla hoitotyössä voidaan ylittää rajoja terapiatyön tuloshakuisuuden suuntaan. (Jussila & Lundahl 2011, 19.) Kaikella taiteella musiikista kirjallisuuteen, kuvista draamaan ja tanssiin, on aina ollut lohduttava, rauhoittava, innoittava, yhteisöllisyyttä luova ja ymmärrystä herättävä vaikutus. Tavoitteellisen hoidon menetelmänä taidetoiminta sai alkunsa toisen maailmasodan jälkeen. Taidetoiminnan kehittyessä se on laajentunut pelkästä kliinisestä ympäristöstä myös sosiaalityöhön, kasvatukseen, luovuuskoulutukseen ja seurakuntatyöhön. Taiteellinen toiminta voidaan ymmärtää myös terapiana. Se kuitenkin asettaa tietyt edellytykset toiminnalle. (Rankanen, Hentinen & Mantere 2007, 11.)

Taidelähtöisissä menetelmissä käytetään hyväksi erilaisia taiteellisia ilmaisumuotoja. Taiteen tekemiseen ei silloin liity taiteellisia tavoitteita eikä työskentelyn tulos ole oikea tai väärä. Taidelähtöisten menetelmien käytöllä pyritään saamaan kohottava ja eheyttävä vaikutus. (Lieppinen 2011, 12.). Eri aistien tarjoamat ilmaisukanavat voivat olla hyödyksi autettaessa lasta

tavoittamaan omat kokemuksensa ja tunteensa (Liikanen 2010, 39). Käytettäessä taidelähtöisiä menetelmiä aktiivinen suhde omaan elämään lisääntyy. Työmuoto tarjoaa myös välineitä oppimiseen ja sosiaaliseen kasvuun. Kun itsestä löytyy uusia piirteitä ja osaamisalueita, itsetunto vahvistuu. (Känkänen 2013.) Taidelähtöisiä menetelmiä voidaan käyttää terapiamuotona mielenterveydenhoitotyössä, kuten myös kehityshäiriöiden tai -vammojen kuntoutustyössä sekä erityiskasvatuksessa ja identiteetin kasvua ja tukevassa ennaltaehkäisevässä työssä (Rankanen 2011, 22).

Taidelähtöisiä menetelmiä voidaan käyttää lasten ja nuorten parissa tehtävän työn apuvälineenä. Taidelähtöiset menetelmät soveltuvat monenlaiseen ympäristöön. Hyödynnettäviä menetelmiä on useita, esimerkiksi luova tanssi, sairaalaklovnit pitkäaikaissairaille lapsille, elämäkerrallinen työskentely sijoitetuille lapsille, musiikin tuottaminen, vauvojen värikylvyt sekä voimauttava valokuva. Keskeistä on saada esiin jokaiselle henkilölle voimaannuttava tekijä. Taide ja kulttuuri mahdollistavat osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksen. Taidelähtöisten menetelmien avulla voidaan rikastuttaa kanssakäymistä, saada mieli ja aistit liikkeelle sekä tuoda tunteita ja kokemuksia esille. Kyky ilmaista tunteita on mielenterveyttä suojaava tekijä. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2013.) Ihmisen tulisi kokea kuuluvansa johonkin yhteisöön, joka ymmärtää, välittää ja antaa keskinäistä tukea. Yhteisö voimaannuttaa jäsentään ja toimii yhteiskunnallisesti hyväksyttävällä tavalla. Elämässä selviytyminen rakentuu perheen, sukulaisten ja läheisten ystävien verkostosta. Ihmisten yksilöllisyyttä ja itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa, kun tarjotaan mahdollisuutta yhteisöllisyyteen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen mielenterveyspalveluissa. (Haarakangas 2011, 198–199.)

Taide syventää tietoa ja ymmärrystä. Taiteellinen työskentely tarjoaa etäisyyden, jonka turvassa voi tuoda esiin muutoin vaikeita asioita. Myös itsetuntemustaan voi lisätä. Taide tarjoaa välineitä sosiaalisen kasvuun ja oppimiseen sekä itsetunnon vahvistumiseen. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2013.) Taiteen menetelmillä, kuten kirjoittamisella, videoiden tekemisellä ja valokuvauksen kautta, voidaan tuoda vaikeissakin olosuhteissa elävien nuorten

ääni kuuluville. Taidelähtöisten menetelmien kautta voidaan myös ratkaista sisäisiä ristiriitoja ja saada enemmän itsetuntemusta. (Levy 2007, 1.)

5.2 Voimauttava valokuva

Voimauttava valokuva on taide- ja sosiaalikasvattaja Miina Savolaisen kehittämä menetelmä, joka on rekisteröity tavaramerkki. Miina Savolainen on myös tunnettu valokuvan terapeuttisen käytön tutkijana. Hän on tehnyt ensimmäisen menetelmän keinoin toteutetun lastensuojeluprojektin, Maailman ihanin tyttö, vuonna 1998. Projektin lähtökohtana oli sosiaalityön perinteisten verbaalisten keinojen riittämättömyys. Voimauttava valokuvamenetelmä on saanut erilaisia tunnustuspalkintoja, kuten Suomalaisen Lääkäriseura Duodecimin Kulttuuripalkinnon vuonna 2006. (Savolainen 2008.)

Valokuvamenetelmä on sosiaalipedagoginen, terapeuttinen menetelmä, jonka välineenä on valokuva. Kyse ei kuitenkaan ole valokuvaamisesta, vaan katsomisen ja näkemisen tavasta. Menetelmän avulla voidaan oppia löytämään itsestä näkyväksi arvokas, merkityksellinen ja hyvä. Sen kautta valokuvaa voidaan käyttää yksilöiden, ryhmien ja työyhteisöjen voimautumisprosessien aikaansaajana. (Savolainen 2008.) Valokuvalla voidaan saada aikaan arvon ja yhteyden tunnetta (Häkkinen & Taavitsainen 2012, 30). Valokuvausta voidaan toteuttaa myös ryhmässä, jolloin ryhmä voi ottaa valokuvia itseään kiinnostavista asioista. Valokuvaamisesta ryhmässä voi syntyä ryhmän jäsenille merkityksellinen prosessi. Ryhmätoiminnalla voidaan myös tarkastella ryhmädynamiikkaa ja tiimin jäsenten välinen yhteys voi kasvaa. (Smith, Bratini & Appio 2012, 6.)

Valokuvamenetelmässä käytetään omakuvia, valokuvaustilanteita, albumikuvia sekä arjen valokuvaamista. Valokuvaaminen on tavoitteellista ja sen avulla voidaan lähentää ihmissuhteita, parantaa vuorovaikutusta sekä selkeyttää abstrakteja, tunnepitoisia ja hajanaisia asioita. Menetelmän avulla voidaan myös tutkia omaa minäkuvaa. (Savolainen 2008.) Olennaista on, että kuva on kaunis ja merkityksellinen kuvattavan mielestä (Turkka 2012, 22).

Voimauttavan valokuvauksen menetelmän käyttö edellyttää itsemääräämisoikeuden sekä tasavertaisuuden toteutumista. Tämä on tärkeää, sillä valokuva voi toimia myös vallankäytön tai yksilön mitätöinnin välineenä. Valokuva ei itsessään ole terapeutin väline eikä toista ihmistä voi voimauttaa. Menetelmää tulee käyttää ammatillisesti. Menetelmän käyttö edellyttää myös henkilökohtaisen voimauttavan valokuvaproessin läpikäyntiä ja sitä ei saa soveltaa toiseen henkilöön ilman omaa voimauttavan valokuvaprojektin läpikäyntiä sekä täydennyskoulutusta. Koulutuksen tarkoituksena on työntekijän voimautuminen ja vasta sen jälkeen siirtyään asiakkaan kanssa työskentelyyn. (Savolainen 2008.) Valokuvaajan on purettava valtasuhde kuvattavalle (Häkkinen & Taavitsainen 2012, 30). Kuvaajana voi kuitenkin toimia kuka tahansa, ilman ammatillista valokuvaajakoulutusta (Turkka 2012, 22).

5.2.1 Valokuvan vaikuttavuus ja terapeutisuus

Kuvalla, vaikka se olisi vanhakin, on kyky herättää muistot, havahduttaa kehon tietoisuutta ja vaikuttaa aisteihin. Emme aisti kuvaa pelkästään järjen avulla. Valokuvan totuudellisuuden aistimus syntyy siitä, että katsomme kuvaa kerroksellisesti. Valokuvan katselussa hyödynnetään tapaa käyttää mentaalista tietoa kuten muistikuvia, tietämystä, käsityksiä, viisautta ja ymmärrystä. Mentaalinen tieto on ihmisen henkilökohtaista, hiljaista tietoa. Se on riippuvainen ihmisen omasta tulkinta- ja kokemustaustasta. Kaikilla on tarve nähdä tulleeseen hyväksyvällä tavalla. Valokuvatyöskentelyn avulla voi saada kokemuksen sosiaalisesta hyväksynnästä. Kuvaustapahtuma rakentaa identiteettiä sekä tallentaa kuvalliseen muotoon tärkeitä elämänalueita ja tekee henkilöä näkyväksi oman elämäntarinansa päähenkilönä. Valokuvatyöskentelyn kautta voidaan myös opetella tapaa nähdä itsensä kauniina ja hyvänä sekä kyseenalaistaa ympäristön ja yhteiskunnan odotuksia. (Laine & Rosilo 2012, 132–133.)

Taiteen tuoma henkinen hyvinvointi on tunnettu jo pitkään. Yhä enemmän on näyttöä siitä, miten taide tukee mielenterveyttämme. Valokuvat kulkevat mukamme koko elämän ajan. Niihin sisältyy muistoja itseemme ja toisiin ihmisiin liittyen. Valokuvat myös muistuttavat asioista, jotka yhdistävät meidät muihin ihmisiin. Valokuvaus mahdollistaa terapeutin vuoropuhelun itsemme ja kanssaihminen kanssa. Valokuvien kautta on mahdollista puhua kuvista, joiden aiheet saattavat olla traumaattisia tai ahdistavia. (PhotoVoice 2010.)

Valokuvaa voidaan käyttää terapeutin välineenä ryhmissä. Ryhmäläiset voivat kertoa omista kuvistaan muille. Kokemusten ja tunteiden jakamisella voidaan ajatella olevan eheyttävä vaikutus. Valokuva voi rakentaa sillan tiedostamattoman ja tiedostetun sekä sisäisen ja ulkoisen maailman välille. Luovan ilmaisun avulla voi saada kokemuksia kognitiivisella ja emotionaalisella tasolla. Valokuva tarjoaa tilaisuuden palata tunteisiin ja muistoihin, joista emme välttämättä ole täysin tietoisia. Valokuvan terapeutin vaikutuksen voi saada aikaan monin eri keinoin. Katselemalla kuvia, ottamalla kuvia, kuvia muokkaamalla, leikittelemällä valokuvilla, keskustelemalla valokuvista, esittelemällä kuvia muille ihmisille ja valokuvanäyttelyiden kautta voidaan löytää niiden terapeutin ulottuvuus. Valokuvista voi myös koota albumeita tai kuvista voi kirjoittaa tekstejä niiden katsomisen lisäksi. (PhotoVoice 2010.) Valokuvanäyttelyiden avulla katsojille voidaan tuoda viestiä, joka kuvien kautta halutaan kertoa (Luttrell 2010, 229).

Valokuvien äärellä voidaan määrittää omia arvoja, asenteita ja odotuksia, jotka voivat olla tiedostettuja tai tiedostamattomia. Kuvien katsominen voi korvata sanallisen ilmaisukyvyn puutteita. Kuvaustilanne antaa mahdollisuuden kokeilla erilaisia rooleja. Valokuvissa voi hassutella, kokeilla erilaisten tunteiden ilmaisua tai luoda erilaisia fantasiamaailmoja. Valokuvaus terapeutin välineenä tarjoaa parhaimmillaan mahdollisuuden pohtia keitä me olemme. (PhotoVoice 2010.) Kuvattava voidaan kuvata esimerkiksi oman arkensa keskellä. Kuvattava määrittelee miten hän haluaa tulla kuvatuksi. (Turkka 2012, 22.)

Valokuvaamisen kautta voidaan tarkastella miten lapset hahmottavat esimerkiksi kielelliset, kulttuurilliset, etniset tai taloudelliset erot. Kuvien

ottamisella voidaan hahmottaa perheen sisäisiä suhteita, suhteita koulussa tai suhdetta itseensä ja oman identiteetin muuttumiseen. Valokuvaamisen kautta voidaan herättää keskustelua lasten välille sekä lasten ja valokuvausprojektiin osallistuvien aikuisten välille. Kun lapset tekevät havaintoja toistensa kuvista, se avaa lasten välille vuoropuhelun mahdollisuuden. (Luttrell 2010, 224–225, 228.)

Mielenterveysongelmien lähtökohtana saattaa olla negatiivinen minäkuva. Valokuvaus vastaa tähän mahdollistamalla oman itsen tutkiskelun: sen, miten muut näkevät henkilön ja miten henkilö itse haluaisi nähdä itsensä. Se voi luoda tunteen selviytymisestä. Toisille valokuvaus tarjoaa hengähdystauon ja mahdollisuuden unohtaa arkipäivän ongelmat. Jos valokuvaa käytetään terapeutiksiin tarkoituksiin, on prosessin ohjaajan oltava siihen koulutettu ammattilainen. Valokuva terapiamuotona ei välttämättä sovi kaikille. Sitä on käytettävä varoen. (PhotoVoice 2010.)

Valokuvaan taltioidaan omaa elämää, jotta tärkeisiin hetkiin ja paikkoihin voitaisiin palata yhä uudelleen. Joillekin merkityksettömät kuvat saattavat sisältää toisille syvästi merkityksellisiä asioita. (Savolainen 2007.) Kuvien katsominen omasta elämästäme muistuttaa meitä menneestä ja palauttaa sitä mieliimme sekä auttaa rakentamaan uudelleen muistamisen arvoisia, myös tyhjiä ja kadonneita, kohtia elämän varrelta. Merkityksellisen valokuvan kautta saatetaan tuoda esiin voimakkaita tunteita ja virittää kokonaisia tapahtumasarjoja elämään katsojan mielessä. (Halkola, Mannermaa, Koffert & Koulumäki 2009, 49–71.)

5.2.2 Voimauttavan valokuvamenetelmän osa-alueet

Empowerment-käsitettä löytyy jo 1960-luvulta alkaen kirjallisuudesta. Silloin se on merkinnyt väestöryhmien yksilöllisen toimintakyvyn vahvistamista. Empowerment on muodostunut suosituksi käsitteeksi ja sitä on käytetty muun muassa kuntoutukseen. Asiakastyössä, jossa keskitytään voimavaraistamiseen, pyrkivät työntekijä ja asiakas löytämään asiakkaan voimavaroja. Empowerment-työssä pyritään tukemaan asiakasta oman elämän päätöksenteossa ja

muutosprosesseissa sekä antamaan tukea voimavaroihin. (Järvelä & Laukkanen 2000, 1.)

Englanninkielestä löytyy voimautumiselle omat käsitteensä. Niitä ovat empowerment sekä empowering. Suomenkielestä ei samanlaisia käsitteitä löydy. Vastaavia käsitteitä ovat voimaantuminen, voimaantua sekä voimaannuttaa. (Siitonen 1999, 82–85,191). Savolainen (2008) kertoo voimaantumisen olevan ihmisestä itsestään lähtöisin olevaa prosessia.

Sellaiset asiat, joita ihminen osaa, voi, tai jaksaa tehdä ja joissa hän kokee onnistumisen tunnetta, ovat voimavaroja. Ne ovat ihmisessä itsessään tai niitä voidaan löytää hänen elinympäristöstään. Ihmisellä itsellään on fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia voimavaroja. Sosiaalisia voimavaroja ovat muun muassa ihmissuhteiden tarjoama tuki ja sosiaaliset taidot. Psyykkisiä voimavaroja ovat kognitiiviset taidot, tunnetaidot, motivaatio ja itsetuntemus. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 119).

Miina Savolaisen (2008) Voimauttava valokuva -prosessissa korostuvat ymmärretyksi tuleminen, identiteettityö ja minä-tarinan näkyväksi tekeminen, eli elämänhistoria. Työskentelyssä omia merkityksellisiä asioita jaetaan toisen kanssa ja pyritään nostamaan arjen keskeltä piiloon jääneitä arvokkaita asioita. (Savolainen 2008.) Taide- ja kulttuuritoiminnalla voidaan lisätä ihmisen hyvinvointia. Luovilla keinoilla voidaan ottaa käyttöön uusia resursseja ja käyttämättömiä voimavaroja. Kulttuuritoiminnan avulla, jolle on asetettu sosiaalisia tavoitteita, voi tapahtua voimaantumista. Voimaantuminen vahvistaa epäsuorasti elämäntähtäilyä ja kykyä selviytyä ongelmista. Se nopeuttaa kulttuurista ja sosiaalista muutosta ja on myös terveyttä edistävä menetelmä. (Hyypä & Liikanen 2005, 124.)

Miina Savolaisen (2002) mukaan voimaannuttavia tekijöitä voimauttava valokuva-prosessissa ovat muun muassa mielikuvitus, unelmien tason ja sanoittamattomien asioiden näkyväksi tekeminen, oman identiteetin rakentaminen, oman elämäntarinan päähenkilöksi tuleminen, sosiaalinen hyväksyntä ja tasa-arvoinen vuorovaikutus sekä itsensä hyvänä näkeminen.

Savolaisen mukaan voimaantumisen kielteinen vastakohta on itseen kohdistunut häpeän tunne. (Savolainen 2002, 39–40.) Ihmisen voimaantuminen tapahtuu hänessä itsessään ja hänen hyvinvointinsa rakentuu hänen omista lähtökohdistaan. Siitosen (1999) mukaan voimaantuminen koostuu sitä jäsentävistä osaprosesseista, joita ovat päämäärät, kyky-uskomukset, kontekstiuskomukset ja emootiot. Osaprosesseihin liittyy erilaisia asioita, esimerkiksi kontekstiuskomuksiin liittyy hyväksyntä ja luottamus. Voimaantumisen prosesseista hyvinvoinnin kokemisen kannalta merkityksellisiä ovat erityisesti vapaus, turvallisuus, itsemäärääminen, hyväksyntä, itseluottamus, positiiviset tunnekokemukset, toivottuihin tulevaisuudentiloihin pyrkiminen, toimintavapaus ja toiveikkuus. (Siitonen 1999, 157–158, 164,189.)

Merkittävä voimaantumiseen vaikuttava tekijä on vuorovaikutus muiden kanssa. Vaikka voimaantuminen on henkilökohtainen prosessi, se on myös sosiaalinen prosessi. (Siitonen 1999, 189; Vilén, Leppämäki & Ekström 2008, 23–24.) Voimaantuminen onnistuu yhteistyön hengessä, aktiivisesti osallistumalla ja dialogisessa vuorovaikutuksessa (Mattus 2001, 45). Voimaantumisessa ilmapiirin avoimuus ja toisten arvostaminen voivat olla hyvinkin merkityksellisiä. Tämän mukaan voimaantuminen voi olla tietyissä ympäristöissä todennäköisempää, kuin toisissa. Jos kokemuksissa tapahtuu muutosta, voimaantuneisuus ei ole pysyvä tila. (Siitonen 1999, 164,189.)

Valokuvan käytöllä Voimauttavassa valokuvassa on neljä keskeistä osa-aluetta. Osa-alueita ovat albumikuvat, omakuva, valokuvaustilanteen vuorovaikutus ja arjen kuvaaminen. Kuvausprojekti antaa tilaa luovuudelle, ja lopputulosta ei voi tietää etukäteen, mutta se on kuitenkin aina tavoitteellista. Kuvausprosessia ohjaa ajatus: mitä haluan tehdä näkyväksi ja mitä haluan vahvistaa? Kuvausprosessin luova luonne edellyttää prosessiin osallistujalta epävarmuuden ja epäonnistumisen sietämistä. Valokuvaaminen taas edellyttää teeman prosessointia. (Savolainen 2013.)

Valokuvausprojektin keinoin voidaan saada näkyväksi, että esimerkiksi perheenjäsenet eivät voi täysin ymmärtää toisiaan. Läheisetkin ihmiset saattavat nähdä samoissa kuvissa erilaisia merkityksiä. Työskentely tukee

perheenjäsenten persoonan ja tarpeiden esiin tuomista. Ihmiset myös kokevat erilaisia asioita kuvaamisen ja muistamisen arvoisina. Voimauttavan valokuvauksen prosessilla päästään kiinni tunnepitoisiin ja abstrakteihin asioihin. Prosessi rakentaa ymmärretyksi ja hyväksytyksi tulemisen kokemusta. Menetelmän kautta etsitään omaa identiteettiä ja kykyä tuntea yhteyttä toisiin ihmisiin. Prosessi antaa mahdollisuuden tunnistaa omia tunteita. Menetelmän lähtökohtana hoidollisena työvälineenä, on dialoginen katse. (Savolainen 2013.) Savolaisen (2012) mukaan ammatillisuus voi olla myös rakkaudellista, mutta siinä on oltava dialogisuuden näkökulma.

Valokuvaamisen käyttöön arjessa liittyy ajatus arvokkaan kuvaamisesta. Voimauttavan valokuvauksen prosessin lähtökohtana on, että jokainen saa tulla nähdyksi omana itsenään. Valokuvien kautta voidaan oppia myös vuorovaikutusta, jos kuvissa hyödynnetään kuvaajan ja kuvattavan välistä dynamiikkaa. Voimauttavan valokuvan menetelmässä kuvien päähenkilö määrittää itseään. Voimauttavassa kuvaamisessa on päähenkilö, ei kuvattavaa kohdetta. Parhaimmillaan kuvaustilanteesta tulee kokemus nähdyksi ja kuulluksi tulemisesta. Kokemus kasvattaa luottamusta toisiin ihmisiin. (Savolainen 2008.)

Omakuvien avulla voidaan tutkia oman identiteetin erilaisia puolia ja rooleja sekä tunteita. Omaa persoonaa opetellaan katsomaan lempeämmin. Omakuvan hyväksyminen voi olla vaikea prosessi, mutta ajatellaan, että se on metafora itsensä hyväksymiselle. Ihminen näkee kuvasta, miten hän näkee itsensä ja kuva on enemmän, kuin ulkonäkö ja pinta. Omaa kuvaa voi olla vaikea katsoa sen takia, että kuva paljastaa kivun, surun ja vaikeasti hyväksyttävät asiat itsessä. Prosessissa harjoitellaan tietoisesti tekemään itsessä olevia vahvuuksia ja arvokkuutta näkyväksi. Prosessissa opitaan myös katsomaan itseään hyvänä. Omakuvien katsominen mahdollistaa oman merkityksen kokemisen. (Savolainen 2013.)

Albumityöskentelyllä tutkitaan omaa elämäntarinaa. Siinä jäsennetään perhesuhteita, omaan itseen sekä kasvamiseen liittyviä tunteita, muistikuvia sekä mielikuvia. Albumikuvista rakennetaan kokonaisuuksia ja tarkastellaan niitä jonkin tietyn teeman mukaisesti. Kun yksittäisiä valokuvia tarkastellaan,

alkavat tunteet, muistot ja mielikuvat rakentua, kun kuvia valikoidaan ja rinnastetaan muihin kuviin. Tämänkaltaisen järjestäminen ja kuvien arvioiminen auttaa tunnistamaan itselle merkitykselliset ja rakentavat asiat. Albumikuvien äärellä pohditaan omaa kokemusta elämästä ja sitä mitkä kuvat tuovat esiin toisten ihmisten tarpeet ja odotukset. Kuvallinen järjestäminen luo vaikeasti verbaalisesti esiin tuotaville asioille rakennetta. (Savolainen 2013.)

Valokuvaaja Miina Savolainen kertoo tv-ohjelmassa Tuhkimotarinoita, että kuvauksen tarkoituksena ei ole valokuvaajan oma taide, vaan kuvattava saa päättää millaisia kuvat on. Jaksossa valokuvausprojektin päähenkilö osallistuu Miina Savolaisen toteuttamaan kuvaushetkeen. Miina Savolainen aloittaa prosessin tarkastelemalla yhdessä päähenkilön kanssa kuvattavan omaan elämänhistoriaan liittyviä kuvia. Toisessa vaiheessa he sopivat yhteisesti teeman, jota lähtevät käsittelemään kuvilla. Teeman tulee olla päähenkilölle ajankohtainen tai tärkeä. Valokuvaaja etsii jaksossa kuvauspaikan ja hankkii kuvaustilanteeseen vaatteita, joita päähenkilö voi käyttää kuvissa. Valokuvashetken jälkeen päähenkilö saa valita itselleen merkitykselliset ja tärkeät kuvat. Kuvaaja ei valitse niitä etukäteen. (Tuhkimotarinoita 2012.)

6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata Helsingin kaupungin lastensuojelulaitos Malmin Pienkotien Jäkäläpolun yksikön työntekijöiden kokemuksia valokuva-projektista. Tavoitteena on kehittää Jäkäläpolun yksikön lasten parissa tehtävää työtä ja tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää valokuvamenetelmän käyttämisessä hoitotyössä.

Opinnäytetyömme tutkimuskysymys on: Millaisia kokemuksia Helsingin kaupungin lastensuojelulaitos Malmin Pienkotien Jäkäläpolun yksikön työntekijöillä on valokuvausprojektista?

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

7.1 Tutkimusote

Toteutimme opinnäytetyömme laadullisena tutkimuksena. Laadullinen tutkimus tutkii laadun merkityksiä. Sen lähtökohtana on elämän todellisuuden kuvaaminen, jolloin myös aineisto kerätään haastateltaville luonnollisissa tilanteissa. Laadullinen tutkimusmenetelmä suosiikin aineiston keruussa ihmisiä. Tällöin tutkijan pitää luottaa tekemiinsä havaintoihin sekä haastatteluihin, kuin esimerkiksi mittaamisella saatuun tietoon. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on löytää tosiasioita eikä niinkään todentaa jo olemassa olevia totuusväittämiä. Tutkittavien henkilöiden näkökulmat ovat ensisijaisen tärkeässä roolissa. Laadullisessa tutkimuksessa on hyvä käyttää metodeja, joiden kautta tutkittavat henkilöt saavat äänensä kuuluville. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2007, 160–161, 164.)

Kvalitatiiviseen eli laadulliseen tutkimukseen päädyimme, koska menetelmällä saadaan hyvin tutkittua henkilöiden mielipiteitä tutkittavasta asiasta. Kvalitatiivisen tutkimuksen pyrkimyksenä on löytää tai paljastaa tosiasioita. Kvalitatiivisen tutkimuksen aineisto kootaan luonnollisista ja todellisista tilanteista. Tutkimuskohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157.) Laadullinen tutkimus ei voi olla teorialtonta, jos sillä on tutkimuksen status. Eräissä laadullisen tutkimuksen raporteissa analyysin tueksi esitetään lainauksia alkuperäisistä haastatteluista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 19, 22.)

Arvolähtökohdat muovaavat sitä miten tutkija pyrkii ymmärtämään tutkimaansa ilmiötä. Laadullinen tutkimus suosii ihmistä tiedon keruun instrumenttina. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2007, 160.) Haastattelutilanteissa ihminen on subjekti, merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli. Tiedonkeruumenetelmänä haastattelussa ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. Haastateltavat on mahdollista tavoittaa myöhemminkin jos halutaan täydentää aineistoa tai tehdä seurantatutkimusta. Tiedonkeruumenetelmänä

haastattelu on joustava tapa kerätä aineistoa. Haastattelujen teko vaatii huolellista suunnittelua ja vie aikaa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 199–201.)

7.2 Aineiston keruu

Puolistrukturoitu haastattelu sopii käytettäväksi, kun tutkimuksen kohteena ovat emotionaalisesti arat aiheet, kun halutaan selvittää seikkoja jotka tiedostetaan, tai kun tutkitaan ilmiötä, joissa haastateltavat eivät ole tottuneet keskustelemaan, esimerkiksi arvostuksistaan, aikomuksistaan, ihanteistaan, perusteluistaan kriittisessä mielessä. Haastattelujen avulla pyritään keräämään aineisto, jonka pohjalta voidaan tehdä tutkivaa ilmiötä koskevia päätelmiä. (Hirsjärvi & Hurme 1995, 40.)

Ryhmähaastattelussa kerätään tietoa samanaikaisesti usealta haastateltavalta. Ryhmähaastattelun uskotaan auttavan haasteltavan ryhmän jäseniä muistamaan kysymyksiin liittyviä teemoja paremmin. (Kankkunen & Vehviäinen-Julkunen 2009, 95.) Koska ryhmähaastatteluissa saadaan nopeasti kerättyä tietoa monelta vastaajalta, se on taloudellisempi ja edullisempi tapa tehdä teemahaastatteluita kuin yksilöhaastattelut. Ryhmähaastattelun huonoksi puoleksi voi muodostua haastattelijan ongelma saada monipuolisesti jokaisen vastaajan mielipide esille, jos ryhmässä on yksi dominoivampi jäsen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 222.)

Ryhmähaastattelun etuna on, että ryhmän jäsenten vastaukset ja kommentit vievät keskustelua kyseessä olevasta teemasta eteenpäin. Tällöin osallistujat joutuvat tarkentamaan ja kommentoimaan omia puheenvuorojaan. Yhteisessä tilanteessa henkilöt keskustelevat siitä, miten he ymmärtävät joitakin teemaan liittyviä asioita, millaisia kokemuksia heillä on ja miten he suhtautuvat erilaisiin asioihin. Ryhmän vetäjän tulee kontrolloida keskustelua, sekä huolehtia että keskustelu pysyy annetussa teemassa. (Kurkela i.a.)

Haastattelutilanteessa esiin nostettavat teemat ovat edeltä käsin pohditut ja määritellyt. Teemojen käsittelyjärjestyksellä ei ole ratkaisevaa merkitystä, vaan keskustelun luonteva kulku määrää käsittelyjärjestyksen. Tutkimusongelma voi joissakin tapauksissa vaatia sen, että asiat on käsiteltävä etukäteen määrätyssä järjestyksessä. Teemahaastattelu on keskustelua, jolla on etukäteen päätetty tarkoitus. Teemahaastattelussa on erittäin tärkeätä, että haastattelun rakenne pysyy haastattelijan hallinnassa. Teemahaastatteluissa kerättävä aineisto rakentuu aidosti haastateltavan henkilön kokemuksista käsin. Tutkijan etukäteen suunnittelemat vastausvaihtoehdot eivät voi rajata kertyvää aineistoa. Tutkijan etukäteen valitsevat teemat sitovat kuitenkin aineiston käsillä olevaan tutkimusongelmaan. Vaarana on että haastateltava henkilö alkaa johdatella haastattelun kulkua liikaa. (Kurkela i.a.)

Valitsimme teemahaastattelun opinnäytetyöhömme, koska haastatteleimme pientä määrää ihmisiä. Tällöin aineiston käsittely on helpompaa ja tulosten jäsentely sujuvampaa. Haastattelussa haastateltavat saavat tuoda omat mielipiteensä julki. Pyrimme löytämään aiheemme kannalta kiinnostaviin kysymyksiin vastauksia haastattelun avulla. (Eskola & Vastamäki 2007, 25–27.) Valokuvaprojekti oli jo käynnissä Jäkäläpolun lastenkodissa, kun aloitimme opinnäytetyön tekemisen, joten emme voineet enää osallistua siihen ja toteuttaa työtämme produktiona niin kuin aluksi olimme suunnitelleet. Valokuvaprojektiin osallistuneita työntekijöitä haastattelimme ryhmähaastattelun avulla. Anoin tutkimuslupaa Helsingin kaupungin sosiaalivirastolta. Tutkimusluvan saatuaamme otimme yhteyttä lastenkodin vastaavaan ohjaajaan, joka järjesti valokuvaprojektiin osallistuneiden työntekijöiden työvuorot niin, että he pääsivät osallistumaan ryhmähaastatteluun. Haastattelu toteutettiin Malmin Pienkotien Jäkäläpolun yksikössä. Huomioimme, että haastattelutilanne oli rauhallinen, jotta voimme keskittyä haastatteluun ilman häiriötekijöitä.

Nauhoitimme ryhmähaastattelun nauhurilla ja litteroimme aineiston heti haastattelun jälkeen, koska haastattelu oli vielä tuoreessa muistissa. Teimme kirjallisia muistiinpanoja. Valitsimme menetelmäksi työhömme työntekijöiden ryhmähaastattelun, koska ryhmähaastattelu sopii mielestämme hyvin toteutettavaksi aikuisten kanssa ja on tehokas tapa kerätä aineistoa.

Halusimme saada tietoa laajemmin kuin yksittäisten kyselylomakkeiden avulla. Haastateltavat kirjoittivat kirjallisen suostumuksen opinnäytetyöhön osallistumisesta (LIITE 1). Kävimme suostumusta työntekijöiden kanssa läpi ennen allekirjoittamista. Toteutimme haastattelut suunnittelemaamme haastattelurunkoa hyödyntäen (LIITE 2). Ryhmähaastattelu oli kestoaltaan noin 45 minuuttia.

7.3 Aineiston analyysi

Analyysimenetelmänä käytimme sisällönanalyysiä. Sitä käytetään paljon tehtäessä hoitotieteellisiä tutkimuksia. Analyysia voidaan käyttää monin eri tavoin. Analyysi voidaan toteuttaa aineistosta käsin induktiivisesti tai aikaisemman käsitejärjestelmän mukaisesti deduktiivisesti. Menetelmässä analysoidaan dokumentteja objektiivisesti ja systemaattisesti, jolloin aineistoa järjestellään, kuvataan ja kvantifioidaan tutkittavaa aineistoa. Analyysilla pyritään kuvaamaan tutkittavaa aineistoa tiivistetyssä muodossa. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 4–5.)

Sisällönanalyysin lopputuloksena ovat kuvaavat kategoriat tutkittavasta ilmiöstä. Kun analyysi aloitetaan, tutkimuksen tekijä määrittelee analysointitavan. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 4–5.) Tässä tutkimuksessa tavoitteena on aineiston analysoinnin kautta kuvata lastenkodin työntekijöiden kokemuksia lastenkodissa toteutetusta valokuvaprojektista. Tutkimuksen tekijä määrittelee, analysoidaanko aineistosta vain se mikä on näkyvillä, vai myös piilossa oleva viesti. Sisällön analyysia tehtäessä ensimmäinen vaihe on, että määritellään prosessille analyysiyksikkö. Valintaa ohjaavat tutkimustehtävä sekä aineiston laatu. Analyysiyksikkönä voidaan käyttää sanaa, sanayhdistelmää, lausetta tai ajatuskokonaisuutta. Kun yksikkö on valittu, aineisto luetaan huolellisesti läpi useamman kerran. Sen jälkeen tehdään kysymyksiä aineistolle. Lukemisen tarkoitus on luoda analyysille pohja. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 4–5.) Toteutimme opinnäytetyössä sisällönanalyysin aineistolähtöisesti. Pyrimme luomaan teoreettisen kokonaisuuden kokoamamme aineiston pohjalta. Analyysiyksikkömme oli ajatuskokonaisuus. Huomioimme analyysissä vain kuulemamme sanalliset viestit.

Induktiivisessa analyysiprosessissa kuvataan aineistoa pelkistäen, ryhmitellen ja abstrahoiden. Pelkistäminen tarkoittaa menetelmää, jossa aineistosta kerätään ilmaisuja, mitkä liittyvät tutkimustehtävään. Ilmaisut ryhmitellään omiin kategorioihin, jolloin tutkija yhdistää pelkistetyistä ilmaisuista ne asiat, jotka kuuluvat samaan ryhmään. Abstrahoinnissa tutkija muodostaa yleiskäsityksen ja sen perusteella kuvaa tutkimuskohdetta. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 5–6.)

Sisällön tutkimuksen analyysissa aineistoa pelkistetään etsimällä aineistosta tutkimuskysymyksiä ja etsitään ilmaisuiden erilaisuuksia ja samankaltaisuuksia. Kun samaa tarkoittavat ilmaisut löydetään, ne yhdistetään samaan kategoriaan ja annetaan kategorialle sisältöä kuvaava nimi. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 5–6.) Tuloksissa kuvataan myös sisällöt, eli kuvataan se mitä kategoriat tarkoittavat. Kun kerätystä aineistosta tehdään suoria lainauksia, lisää se raportin luotettavuutta. Luotettavan tuloksen aikaan saamiseksi on tärkeää, että tutkija osoittaa yhteyden aineiston ja tuloksen välillä. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 10.)

Opinnäytetyön haastattelun litteroidusta aineistosta kertyi yhteensä 14 sivua tekstiä fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,5. Luimme haastattelut moneen kertaan läpi ennen analysoinnin aloittamista. Näin hahmotimme mitkä olivat tutkimuksemme kannalta olennaisia asioita. Analyysimme eteni vaiheittain aineiston redusoinilla, klusteroinilla ja abstrahoinnilla. Luimme aineistoa pitäen mielessä opinnäytetyön tutkimuskysymyksen. Aluksi kerätystä aineistosta karsittiin kaikki epäolennainen pois, kuten aiheeseemme epäolennaisesti liittyviä asioita. Tämän jälkeen aineisto ryhmiteltiin. Poimimme tekstistä alkuperäisilmauksia, jotka pelkistettiin yksinkertaisempaan muotoon. Pelkistetyistä ilmauksista muodostimme sisältöä kuvaavia alaluokkia (LIITE 3). Alaluokkien sisältöjen mukaan yhdistimme ilmaukset laajemman käsitteen alle, josta muodostui yläluokka. Yläluokka yhdistää sen alla olevat alaluokat. Lopuksi loimme aineiston pohjalta teoreettisen käsitteistön. Näin käsitteistä muodostuivat ala- ja yläluokat. Yläluokista muodostui pääluokka, joka vastaa tutkimuskysymykseen (LIITE 4). Luokittelimme eri väreillä pelkistettyä tekstiä luomiemme käsitteistöjen alle. Tällä tavoin kerätystä aineistosta muodostui selkeämpi kokonaisuus.

8 TUTKIMUSTULOKSET

8.1 Työntekijöiden kokemuksia projektin toteutuksesta

Valokuvaprojektiin osallistuneet lastenkodin työntekijät halusivat, että projektissa tuodaan enemmän hyviä asioita lapselle näkyväksi hänen omasta elämästään sekä luodaan mahdollisuuksia viettää kivaa aikaa lapsen kanssa. Konkreettisia keinoja projektin toteutuksessa olivat omahoitajaretket ja studiokuvaukset, joista tuli kuvamateriaalia ja valokuvanäyttely. Työntekijöiden mukaan projekti oli kokemuksena myönteinen ja sillä edistetään nuorten osallisuutta. Projekti oli yksi lisäelementti tukemassa lastenkodin toimintaa. Työntekijöiden mukaan se on tukenut muun muassa omahoitajuutta.

Siis kokemuksena hyvä ja aika helppo.

...mukavia tuntemuksia itsellekin siitä, niin niin.

Lastenkodissa pyrittiin elämään projektin aikana mahdollisimman normaalia arkea. Valokuvausprojekti ei kuormittanut arkea eikä ollut liian näkyvänä osana kokonaistyössä.

Joo kyllä lähti mukavasti elämään arjessa se kuvaaminen ja oli tosi paljon mukavia hetkiä liitty siihen...

Työntekijät pyrkivät arkea kuvatessaan ottamaan mahdollisimman luonnollisia kuvia lapsista. Lapset eivät välttämättä edes huomanneet sitä että heitä kuvataan. Ne olivat työntekijöiden mukaan juuri niitä huippujuttuja. Lapset näkivät jälkeenpäin missä olivat olleet mukana. Studiokuvauksissa jotkut lapsista halusivat tulla kuvatuiksi hyvin erilaisissa rooleissa mitä heillä on arjessa päästessään leikittelemään studion rekvisiitalla. Työntekijät kertoivat, että valokuvanäyttelyssä lapset pääsivät itse esittelemään kuviaan ja että tilaisuudesta tehtiin juhlallinen. Valkoinen liina oli pöydällä ja herkkuja tarjolla, oli avajaispuhe ja lapset saivat olla pääroolissa. Kuvia lapsista oli laidasta laitaan,

aamupalapöydässä tukka pystyssä ja studiokuvissa viimeisen päälle stailattuina. Työntekijöiden mielestä on tärkeää jatkossakin dokumentoida arkea lapselle, koska lapsen muuttaessa lastenkodista pois hänellä ei ole enää mitään muuta kuin valokuvat oman tarinansa kertomisen tukena.

8.1.2 Valokuvaprojekti osana arkea

Valokuvaprojektiin osallistuneiden lastenkodin työntekijöiden mielestä kuvaamista lähdettiin työstämään lapsilähtöisesti ja aika kevyesti. Projekti on työllistänyt lastenkodin vastaavaa ohjaajaa paljon arviointien takia ja kun hän on käynyt esittelemässä hanketta. Käytännön järjestelyjen hoitaminen oli yhden työntekijän vastuulla. Käytännön järjestelyjä olivat muun muassa kuvien seinille laittaminen, kuvakirjojen tekeminen ja näyttelyssä mukana oleminen. Muiden työntekijöiden vastuulla oli lasten informointi projektista ja sen tuominen aktiivisesti arkeen mukaan. Työntekijät aktivoivat lapsia pohtimaan, missä he halusivat tulla kuvatuiksi ja minne he halusivat mennä kuvausretkille. Kaikki työntekijät osallistuivat kuvien ottamiseen. Työntekijät kävivät omahoidettavan kanssa päiväretkillä ja ottivat siellä kuvia hänestä.

Keskustelua projektista ylläpidettiin lastenkodissa koko projektin ajan. Se herätti lapsissa ajatuksia. Lapset pohtivat esimerkiksi, että kuka näkee kuvat ja millaisia kuvia otetaan. Lastenkodin vastaavan hoitajan vastuulla oli toiminnan käynnistäminen, studiokuvauksen järjestäminen, asioiden delegointi, omahoitajaretkien organisointi ja projektin aikataulusta huolehtiminen. Hän huolehti myös ylläpidettävän keskustelun käymisestä projektista ja heijastavista keskusteluista lasten kanssa. Henkilökunta panosti ja osoitti kiinnostusta studiokuvaukseen.

8.3 Työntekijöiden kokemukset projektin vaikutuksista

Projektin vaikutukset olivat työntekijöiden mielestä pääasiassa myönteisiä. Työntekijöiden mukaan valokuvaushankkeen antina oli, että lapsen oma arki ja elämä dokumentoituu kuvan keinoin. Projektissa mentiin syvälle lapsen elämässä. Lapsista tuli projektin myötä uusia piirteitä esille. Työntekijöiden mukaan projekti teki hyvää itsensä hyväksymiselle ja itsetunnolle. Projekti toimi itsetuntoa vahvistavana kokemuksena lapsille. Yksi rauhallisen oloinen lapsi oli ottanut valokuva-albumin mukaansa studiokuvaukseen kuvausrekvisiitaksi. Hän halusi tulla kuvatuksi valokuva-albumia selaillen. Kuvaustilanteessa albumi kuitenkin lensi nurkkaan ja lapsi irrotteli kameran edessä. Silloin lapsesta tuli esiin aktiivinen ja toiminnallinen puoli. Lapsi tuli näkyväksi ihan eri tavalla kuin aikaisemmin ja jotenkin vapautui päästessään näyttämään minkälainen hän oikeasti on. Sen jälkeen vuorovaikutus hänen kanssaan oli rennompaa ja vapautuneempaa kuin aikaisemmin. Kehitysvammainen poika, joka ei paljon kommunikoi, asettui kuvaustilanteisiin mukavasti ja koki hauskoja yhteisiä hetkiä hoitajien kanssa valokuvauksen avulla.

Ja sit hän asettu niihin kuvaustilanteisiin tosi mukavasti ja tuli sellasia hauskoja niinku yhteisiä hetkiä...

Suurin osa lapsista halusi näyttää kuviaan ja avoimestikin tarjota mahdollisuutta katsoa heidän kuviaan. Yhdelle pojista projekti herätti paljon kysymyksiä. Hän mietti kovasti, kuka näkee hänen valokuvansa ja että hän näyttää tosi huonolta eikä kuvia voi laittaa esille ja mitähän ihmiset ajattelevat niistä. Hänen kanssaan työntekijät tekivät pitkään töitä valokuvanäyttelyn suhteen. Poika mietti paljon sitä, että ei halua valokuviaan lainkaan näkyville. Toinen vaihtoehto olisi voinut olla se, että hän voi laittaa halutessaan valokuvat omaan huoneeseen ja näyttää ne niille henkilöille joille itse haluaa. Poika sai paljon myönteistä palautetta kuvien kautta arjestaan, joka tuli valokuvissa näkyväksi. Sama poika suhtautui kuvaustilanteisiin kielteisesti, mutta kun kuvia kuitenkin otettiin, hän oli siitä hyvillään, myhäili jälkeenpäin katsellessaan kuvia tai puhuessaan niistä.

Työntekijöiden mielestä poika kaipasi paljon rohkaisua, koska hänellä oli huono itsetunto. Se välittyi projektin edetessä, kun kuvia otettiin. Pojan oli vaikeaa hyväksyä sitä että hän näyttää hyvältä ja omalta itseltään kuvissaan. Hän kaipasi paljon vahvistamista. Työntekijöistä oli ihanaa nähdä miten pojan ryhti koheni, kun häntä vahvisti puhumalla kuvista. Työntekijöiden osoittaessa hänelle kuinka hienoja hänen kuvansa olivat, hän pystyi itsekkin sanomaan olevansa aika hyvä. Työntekijät kertoivat sanoneensa lapselle muun muassa näin:

Onpa hienoja kuvia ja katso miten hienon tempun teit!

Työntekijät kertoivat, että studiokuvissa oli hyvä valaistus, hyvät välineet ja että lapsilta tuli spontaaneja, yllättyneitä ja ihania reaktioita kuvista, kuten:

Vitsi mä oon kaunis ja vähän mulla on hyvä iho. Näytäks mä oikeesti tolta?

Työntekijöistä projektissa onnistunutta oli yhteisöllisyys ja kokemuksellisuus. Kaikki tekivät projektia yhdessä eikä kukaan saanut erityishuomiota. Lapset saivat kivoja kokemuksia omahoitaja-retkien kautta. Työntekijöistä kuvaaminen omahoitajaretkillä herätti nuorissa positiivisia reaktioita ja työntekijätkin saivat niistä mukavia tuntemuksia.

8.3.1 Työntekijöiden kokemukset valokuvasta työmenetelmänä

Työntekijöiden mukaan valokuvaaminen synnytti myönteisiä kokemuksia lapselle. Työntekijöistä valokuvaa pystytään käyttämään monesta eri näkökulmasta ja valokuvat ovat merkittävä elämäntarinan kertomisen väline. Työntekijöiden mukaan valokuva toimi positiivisen palautteen antamisen välineenä. He kertoivat, että valokuvalla pystytään avaamaan paljon asioita ja myös tuomaan vanhoja asioita pintaan. Työntekijöiden mukaan nykyajan lapset ovat tottuneet asettumaan kuvattavaksi kamerakännyköiden ja Facebookin myötä.

...tyttö valitsi näyttelyyn, halusi ainoastaan seitsemän kuvaa itsestään laitettavaks ja sitten siihen valokuvakirjaan ni tota, mitä kakskyt sivua siinä oli, niin täytin sen hänen kuvillaan, niin tota niin siis oikeen tykkäs puhua siitä ja muisteli niitten kuvien kautta et kun tuolla oltiin, noi maisemakuvat, hän otti sen itse ja oli aurinkoinen päivä ja sillä tavalla niinkun jälkeenpäinkin positiivisia asioita sit on noussu siitä.

Työntekijät kertoivat, että lapset keskustelivat omasta elämästään valokuvien kautta. Lapset pyysivät usein aikuisia katsomaan kuviaan. Kuvien kautta työntekijät saivat hyviä keskusteluja aikaiseksi lasten kanssa.

Työntekijöiden mukaan arjen kuvaaminen ja dokumentointi on tärkeää kaikille lapsille. Ei pelkästään niille, joiden on vaikea sanoittaa omia kokemuksiaan, vaan ihan kaikille lastenkodin lapsille, olivatpa he lastenkodissa koko elämänsä tai sitten pienen osan elämänsä. Heidän ollessaan aikuisia he ehkä haluavat kertoa omille lapsille elämästään. Työntekijöistä on tärkeää nähdä ja palauttaa mieleen millainen konkreettisesti oli lapsen oma huone lastenkodissa, millaisia ihmisiä siellä asui ja keitä siellä työskenteli. Työntekijöiden mukaan valokuva toimii vuoropuhelun välineenä lapsen ja aikuisen välillä ja sen kautta pääsi antamaan myönteistä palautetta lapselle. Kuva ei välttämättä ole teknisesti maailman parhain, mutta aina siitä löytyy jotain hyvää. Työntekijät kertoivat puhuneensa lapselle valokuvan kautta muun muassa näin:

Näätkö miten ihana hymykuoppa sulla on tuolla poskessa ja ootpa ihana. Katoppa miten taitavasti sä tuolla mennä viipotat.

Työntekijöiden mielestä valokuvien kautta pystyy tekemään paljon hyvää näkyväksi lapsessa, kun tietoisesti ottaa sellaisen näkökulman. Työntekijät uskovat, että valokuva ja valokuvat ovat jääneet elämään sanojen muodossa näiden lasten sydämiin myönteisenä kokemuksena.

8.3.2 Lasten voimaantumisen kokemukset työntekijöiden kuvaamina

Työntekijöistä voimaantumisen näkökulmaa projektissa oli vaikeaa arvioida. Yhtenä projektin antina oli heidän mukaansa lasten itsetunnon vahvistuminen.

Tulee mieleen just nää itsetunto-liitteiset asiat. Se että ihan niin ku ne kommentit lapsilla; et onpa mulla kaunis iho, oonpa mä nätti. Ja ryhdistäytyminen niitä kuvia katsoessa ja kehuja kuullessa, että oon tosi toiminnallinen, taitava ja näytänpä hyvältä. Sellanen itsetunnon vahvistus.

Työntekijöistä myönteisen palautteen antaminen on varmasti vaikuttanut lapseen sillä hetkellä. Työntekijät arvelevat, että osalle lapsista projekti on ollut iso voimaannuttava kokemus. Studiokuvauksissa lastenkodin uusi lapsi tuli näkyväksi.

...jotenkin hän tuli siellä todella näkyväks...Hän on just niitä jotka ovat jääneet mulle vähän vieraammaksi ja sit ku mä näin miten kertakaikkisen hieno nuori mies oli kyseessä, niin loistava, sädehtivä ja otti tilanteen haltuun. Mä olin jotenkin hänet ajatellut ujona ja tarkkaavaisena ja tota sillä tavalla jotenki ujompana tyyppinä. Ja sit ku mä nään et eihän tässä oookkaan mikään ujo tyyppi kyseessä.

Työntekijöiden käsitys pojasta muuttui studiokuvausten myötä. Työntekijöistä oli yllättävää, että samainen poika olisi toivonut omahoitajan olevan studiokuvauksissa paikalla, koska se oli hänelle tärkeä asia. Näin työntekijöille tuli näkyväksi myös se miten omahoitajaan kiinnittyminen on käynnistynyt hänen kohdallansa. Poika kaipasi omahoitajaansa näkemään myös sen miten hän on hyvä.

Ja sit kun hän kaipas omahoitajaansa niin kovasti paikan päälle katsomaan liveä sitä miten hän on hyvä, cool ja siisti tyyppi. Niin nyt tuli sekin näkyväks et hän on kiinnittynyt ja kiinnittymässä ihan hyvin. Omahaotaja työskentely on hyvin lähtenyt käyntiin. Semmosia puolia siellä sit tuli näkyväks.

Työntekijät kertoivat, että yksi lapsista, jolla on haasteita omassa kasvussaan ja minäkuvassaan, kieltäytyi studiokuvauksesta, mutta suostui kuitenkin arjessa jonkin verran kuvattavaksi. Hänelle kuvattavana oleminen ei ollut niin helppoa kuin muille. Hän ei halunnut tulla kuvatuksi samalla tavalla kuin muut. Omien kuvien katsominen ja muille esittäminen oli hänen kohdallaan vaihtelevaa. Pitkän pohdinnan jälkeen poika rohkaistui laittamaan mieleisensä valokuvat julkisiin tiloihin näytille ja sai niistä myönteistä palautetta. Työntekijöistä se oli hänelle voimauttava ja hyvä kokemus.

8.4 Työntekijöiden ehdotukset projektin kehittämisestä

Lastenkodin työntekijät kertoivat, että yhdeltä lapselta tuli projektille jatkokehitysajatuksia. Lastenkodissa voitaisiin toteuttaa valokuvaprojektia niin, että otettaisiin enemmän kuvia arjesta. Lastenkodin demokraattista päätöksentekoa toivottiin kuvattavaksi projektissa.

Ne oli hauskoja kun lapsi toivo rajaustilannetta. Yks sellanen kuva et aikuinen on tällatavalla et Stop!

Valokuvaus siis vietäisiin vielä enemmän arjen tasolle. Nyt kuviin tuli työntekijöiden mielestä aika paljon poseeraustilanteita. Työntekijöiden mukaan kyseisen lapsen toiveena oli, että kuvataan ihan tavallista arkea. Työntekijöiden mielestä lasta voi olla vaikeaa mennä kuvaamaan, jos hänellä on tunteet pinnassa ja paha mieli. Lapsen toive olisi kuitenkin, että otetaan ihan tavallisia kuvia omasta elämästä.

Jotenkin välittyi se nuoren toive et kuvataan ihan vaan tätä tavallista arkea. Et ei me täällä aina hymyillä ja olla iloisia ja hyväntuulisia.

Työntekijät ajattelivat, että valokuvaprojektia voisi toteuttaa myös niin, että lapset voisivat kuvata työntekijöitä ja määritellä kuviinsa miten lapset näkevät heidät. Siten tulisi paljon esille rooleista ja aikuisen merkityksestä lapsen maailmassa. Työntekijät kuvasivat, että projektiin liittyvät käytännön järjestelyt ja aikataulutus olisi pitänyt suunnitella paremmin. Työntekijöiden mielestä he olisivat voineet ottaa enemmän kuvia, joissa lapsi on itsekseen, koska sellaisia kuvia olisi helpompi käyttää. Työntekijät kertoivat aikataulutuksen olleen projektissa sopiva ja valokuvaamisen osuus arjessa koettiin sopivana.

...valokuvaamisen osuus meidän arjessa oli sopiva et kuitenkin lastenkodissa tehdään työtä, hyvin paljon arjen työtä ja sinne arkeen ei kannata kauheesti mitään ylimääräistä laittaa koska tää on kuitenkin sitä et lapset käy koulua, syödään ja keskustellaan ja tekee kotihommia. Pyritään mahdollisimman normaaliin arkeen... niin se et ei tehdä mitään muuta ku valokuvataan, se vähän kallistaa sitä arkea toiseen suuntaan.

Työntekijät miettivät, että vastaisuudessa koko työryhmää tulisi tietoisemmin aktivoida tekemään valokuvausta vähän laajemmassa mittakaavassa. Lastenkodin henkilöstövaihdokset sattuivat projektin aikaan, mikä osaltaan jätti uudet työntekijät projektista irrallisiksi. Lastenkodissa arjen kuvaamisen ja dokumentoinnin lapsille, heidän elämäntarinansa kertomisen tueksi, tulisi olla kaikille uusillekin työntekijöille merkittävä asia. Työntekijöiden toiveena oli, että keskustelua arjen dokumentoinnista ylläpidetään lastenkodissa jatkossakin ja ymmärretään sen arvo. Työntekijöiden mielestä olisi hyvä, että kamera voisi olla mukana normaalissa arjessa. Kuvia voitaisiin ottaa, kun tehdään ihmisen elämään liittyviä normaaleja asioita. Työntekijöiltä nousi myös ehdotus, että valokuvausta laajennettaisi tallentamalla lapsista pieniä videoita. Työntekijöiden mukaan kokemuksen kautta tulee tietoa siitä, mitä voi tehdä toisin.

Jatkossa työntekijät pohtivat, halutaanko panostaa siihen, että hanke olisi omahoitajan ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen keskittyvä. Kehitysehdotuksena nousi myös kuvaaminen lapsen näkökulmasta. Lapsille annettaisiin kamera ja he lähtisivät kuvaamaan arkeaan: sitä miten he näkevät maailman. Työntekijöiden toiveena oli myös, että työntekijöille voisi järjestää projektiin liittyvää koulutusta, jotta henkilökunnalla olisi enemmän tietoa asiasta.

Mul tulee nyt mieleen sellanen, et ku kuitenkin on nyt niit koulutuksii, et koulutus tälläsee, et valokuvakoulutusta.

Työntekijät kuvasivat, että yhteisöllisyys-näkökulma, joka oli projektin yhtenä tavoitteena, ei täysin välittynyt lapsille. He ajattelivat, että valokuvausprojektia voitaisiin jatkossa kehittää tuomalla enemmän yhteisöllisyyttä esiin kuvaamisen kautta. Työntekijöiden toiveena olisi ollut myös, että useampi ihminen olisi päässyt osallistumaan lastenkodissa projektin pohjalta järjestettyyn valokuvanäyttelyyn. Työntekijät pohtivat, että valokuvanäyttelykutsut olisi voitu lähettää aikaisemmin, jolloin paikalle olisi päässyt enemmän ihmisiä.

9 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

9.1 Tulosten tarkastelu

Lastenkodin työntekijöiden mukaan valokuvaprojekti lastenkodissa toi esiin myönteisiä vaikutuksia lasten arjesta. Opinnäytetyössä saamiemme tulosten mukaan valokuvaprojekti vahvisti lasten itsetuntoa, aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta sekä omahoitajuutta. Tämä tukee myös Savolaisen kehittämän Voimauttava valokuva-menetelmän ajatusta siitä, että valokuvien kautta voidaan oppia vuorovaikutusta, jos kuvissa hyödynnetään kuvaajan ja kuvattavan välistä dynamiikkaa (Savolainen 2013). Savolaisen mukaan voimauttavia tekijöitä Voimauttava valokuvaprosessissa ovat oman identiteetin rakentaminen, sosiaalinen hyväksyntä, tasa-arvoinen vuorovaikutus ja itsensä hyvänä näkeminen (Savolainen 2002, 39–40). Lapset saivat projektin aikana tasapuolisesti huomiota ja viettää mukavia hetkiä omahoitajan kanssa, esimerkiksi luontoretkillä.

Valokuvissa, jotka otettiin lapsista, näkökulmana oli myönteisten asioiden esille tuominen. Kuvissa lapset olivat itsekseen tai jonkun muun henkilön seurassa. Kuvat olivat poseeraus- ja tilannekuvia. Valokuvanäyttelyssä lapset saivat esitellä omia kuviaan ja saivat niistä hyvää palautetta. Juusolan (2011, 154–155) mukaan itsetunto kasvaa niistä vahvistavista sanoista, joita lapsi lapsuutensa aikana saa kasvattajiltaan. Identiteetti muodostuu siitä, miten ihminen näkee itsensä ja miten toiset ihmiset näkevät hänet ja miten ihminen näkee itsensä tulevaisuudessa. (Juusola 2011, 154–155.) Lastenkodin työntekijöiden mukaan valokuva toimi positiivisen palautteen antamisen välineenä. Juusolan mielestä hyvä ja rakentava palaute auttaa lasta menemään rohkeammin eteenpäin (Juusola 2011, 156).

Lastenkodin työntekijät pitivät projektia hyödyllisenä ja arjen dokumentoimista tärkeänä osana lapsen elämää. Tämä vahvistaa Miina Savolaisen (2008) näkemystä valokuvan käytöstä, jonka mukaan menetelmän avulla voidaan oppia löytämään arvokas, merkityksellinen ja hyvä. Lastenkodissa valokuvan

keinoin voitiin tuoda näkyväksi hyviä asioita lasten arjesta ja viettää mukavia hetkiä yhdessä. Työntekijät kokivat, että he haluavat jatkossakin käyttää valokuvausmenetelmän kaltaisia luovia menetelmiä lasten parissa tehtävässä työssä. He kaipasivat kuitenkin lisäkoulutusta aiheeseen liittyen.

Lastenkodin työntekijöistä voimaantumisen näkökulmaa oli vaikeaa arvioida valokuvaprojektissa. Siitosen (1999, 189) mukaan ihmisen voimaantuminen tapahtuu hänessä itsessään. Tämä voi selittää sen, että voimaantumisen näkökulmaa on vaikeaa arvioida lastenkodissa toteutetussa projektissa. Myös diakoni Anne Immonen (2013) ajattelee, ettei sitä voi tietää etukäteen kuinka voimauttava valokuvaprojekti on tai miten sitä voi hyödyntää voimaantumisen kannalta. Voimaantuminen on prosessi, joka lähtee ihmisestä itsestään, kun hän saa siihen välineitä. (Immonen 2013). Kulttuuritoiminnan avulla, jolle on asetettu sosiaalisia tavoitteita, voi tapahtua voimaantumista (Hyyppä & Liikanen 2005, 124). Lastenkodissa valokuvaprojektin tavoitteena oli tehdä näkyväksi hyvä lasten arjessa.

Lastenkodin lapset saivat positiivista palautetta tilannekuvistaan, jotka oli otettu heidän arjestaan. Lapset saivat valita kuviinsa heille tärkeitä esineitä, muun muassa harrastusvälineitä. Mäkisen ym. (2009) mukaan sellaiset asiat, joita ihminen osaa ja joissa hän kokee onnistumisen tunnetta, ovat voimavaroja. Ne ovat ihmisessä itsessään tai niitä voidaan löytää hänen elinympäristöstään. (Mäkinen ym. 2009, 119.) Myös Savolainen tukee tätä ajatusta. Voimauttava valokuva-työskentelyssä omia merkityksellisiä asioita jaetaan toisen kanssa ja pyritään nostamaan arjen keskeltä piiloon jääneitä arvokkaita asioita. (Savolainen 2009.) Lastenkodin uusin asukas tuli valokuvaprojektin myötä näkyväksi omana itsenään työntekijöille ja muille lapsille. Studiokuvausten myötä kävi myös ilmi, että hänen kiinnittymisensä omahoitajaan oli käynnistynyt. Hyyppä ja Liikasen (2005, 124) mukaan voimaantuminen nopeuttaa kulttuurista ja sosiaalista muutosta ja on myös terveyttä edistävää.

Lastenkodin valokuvaprojektissa yhteisöllisyys ei tullut työntekijöiden mielestä lapsille kovinkaan näkyväksi. Jatkossa lastenkodissa haluttaisiin nostaa yhteisöllisyyttä projektissa enemmän esille. Siitosen (1999) mielestä merkittävä

voimaantumiseen vaikuttava tekijä on vuorovaikutus muiden kanssa. Voimaantuminen on henkilökohtainen prosessi, mutta se on myös sosiaalinen prosessi. Siitosesta voimaantuminen voi olla tietyissä ympäristöissä todennäköisempää kuin toisissa. (Siitonen 1999, 164,189.)

Lastenkodissa elettiin normaalia arkea valokuvaprojektin aikana. Lastenkodissa pyritään turvaamaan lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet (Lastensuojelulaki 2010). Opinnäytetyössä saamiemme tulosten mukaan valokuvaprojekti vahvisti lapsen ja omahoitajan välistä suhdetta lastenkodissa. Mäkelän (2003, 40–41) mukaan korjaavilla ihmissuhteilla voi olla merkittävät seuraukset ihmisen toimintaan ja kokemisen tapaan.

Lastenkodin työntekijöiden mielestä lapsen arjen dokumentointi on tärkeää, jotta hän voi kuvien kautta palata muistelemaan elämäänsä lastenkodissa. Halkolan (2009, 49–71) mukaan kuvien katsominen omasta elämästämme muistuttaa meitä menneestä ja palauttaa sitä mieliimme sekä auttaa rakentamaan uudelleen muistamisen arvoisia, myös tyhjiä ja kadonneita, kohtia elämän varrelta.

9.2 Kehittämisideat

Opinnäytetyömme tavoitteena oli kuvata lastenkodin työntekijöiden kokemuksia lastenkodissa toteutetusta valokuvausprojektista. Pohdimme luovien menetelmien käyttöä hoitotyössä ja valokuvamenetelmän voimaannuttavaa vaikutusta. Opinnäytetyömme tulosten avulla voidaan arvioida ja kehittää valokuvatyöskentelyä lastenkodissa. Lastenkodin työntekijöiden kouluttaminen valokuvamenetelmän käyttöön lasten parissa tehtävässä työssä on merkittävää. Työntekijöitä kouluttamalla työntekijät motivoituisivat kuvaamaan lapsia laajemmassa mittakaavassa.

Valokuvamenetelmän avulla lapset saivat positiivista palautetta, joka vahvisti heidän itsetuntoaan sekä aikuisen ja lapsen välistä suhdetta. Valokuva toimi

lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen välineenä. Lapsen elämän dokumentointi koettiin jatkossakin tärkeänä osana lastenkodin toimintaa. Lastenkodissa nousi projektille jatkokehityssajatuksena, että kuvia otettaisiin vielä enemmän arjesta ja että projektiin voisi liittää pienten videopätkien kuvaamisen. Työntekijöiltä nousi sellainen ajatus, että valokuvausprojektia voitaisiin toteuttaa niin, että lapset saisivat itse kuvata työntekijöitä tai arkeaan. Valokuvausprojektia voitaisiin jatkossa kehittää tuomalla yhteisöllisyyden näkökulmaa enemmän projektissa esille. Projektin aikataulutukseen ja siihen liittyvien tehtävien organisointiin on jatkossa kiinnitettävä enemmän huomiota, jotta projekti toteutuisi kaikkia osapuolia tyydyttävällä tavalla.

Jatkotutkimusideana valokuvaprojektin vaikutuksia lastenkodissa voitaisiin tutkia myös lasten kannalta. Opinnäytetyömme tarkoituksena oli alun perin kuvata myös lasten kokemuksia valokuvaprojektista, mutta ajan käytön ja tutkimuksen rajaamiseksi päädyimme opinnäytetyössämme kuvaamaan vain työntekijöiden kokemuksia valokuvaprojektista.

Valokuvamenetelmää voidaan käyttää myös osana diakonista perhetyötä. Riihimäen evankelisluterilaisen seurakunnan diakoni Anne Immonen (2013) käyttää Voimauttava valokuva-menetelmää työssään. Hän käyttää menetelmää sekä yksilötyössä että ryhmien kanssa. Hänen mielestään se sopii sellaisten ryhmien ja yksilöiden kanssa, joiden kanssa voi työskennellä pidempiä aikoja. Voimauttava valokuva-menetelmää kannattaa Immosen mukaan käyttää niiden asiakkaiden kanssa, joiden kysymykset liittyvät omakuvaan ja itsetuntoon, elämän murroskohtiin ja uuden identiteetin peilaamiseen uudessa tilanteessa. Hän on käyttänyt menetelmää ryhmässä kehitysvammaisten aikuisten, lasten ja nuorten kanssa, lastensuojelun piirissä olevien nuorten sekä rippikoulunuorten kanssa. Immonen suunnittelee käyttävänsä voimauttavaa valokuvaa tulevaisuudessa päihdetyön asiakkaiden ja ikääntyvien ihmisten kanssa. Menetelmä on asiakaslähtöinen ja perustuu ihmisen omiin tarpeisiin ja toiveisiin. Erilaiset ryhmät hyötyvät eri asioista voimauttavan valokuvan käytössä. (Immonen 2013.)

Diakoniatyötä, joka toimii perhettä tukevasti, voidaan toteuttaa yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa, asukaskahviloissa, vanhempien illoissa, perheretkillä, leireillä sekä perhetyön yhteistyöprojekteissa. Seurakunnan tekemä diakoniatyö tarjoaa perheille mahdollisuuksia vuorovaikutustaitojen ja ongelmanratkaisukeinojen lisääntymiseen. (Jääskeläinen 2002, 194–196.) Perheen vuorovaikutustaitojen kehittämisessä voidaan hyödyntää Voimauttava valokuvamenetelmää. Perhetyötä tehdään yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden kanssa (Jääskeläinen 2002, 194–196).

Seurakunnassa yhtenä valokuvatyöskentelyn näkökulmana voisi olla, että jokainen on arvokas omana itsenään Jumalan silmissä. Näkökulma tukee Savolaisen (2013) kehittämän Voimauttavan valokuvan menetelmän ajatusta, jonka mukaan jokainen saa tulla nähdyksi omana itsenään. Diakoniatyöntekijän rooli perhetyössä on olla turvallinen aikuinen jokaiselle lapselle ja jokainen lapsi on nähtävä yksilöllisenä persoonana (Jääskeläinen 2002, 195–196). Kirkon perustehtävä on kutsua ihmisiä yhteyteen Jumalan kanssa sekä luoda kestävä perusta elämään ja rohkaista välittämään lähimmäisistä ja luomakunnasta (Meidän kirkko -strategia 2015). Valokuvamenetelmällä voisi esimerkiksi tukea seurakunnassa ihmisten yhteisöllisyyden kokemuksia.

9.3 Tutkimuksen eettisyys

Valitsimme tämän tutkimusaiheen, koska se kiinnosti meitä. Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Helsingin kaupungin sosiaaliviraston ja Malmin Pienkotien kanssa. Haimme tutkimuslupaa Helsingin kaupungin sosiaalivirastolta tammikuussa 2013. Tutkimusluvan saimme tammikuun aikana. Luvan saatuaamme toteutimme työntekijöiden haastattelut. Opinnäytetyötä varten toteutettiin anonyymi ryhmähaastattelu. Kerroimme haastattelutilanteen alussa lyhyesti tutkimuksesta ja haastateltavat allekirjoittivat suostumuksen (LIITE 1). Suostumuksen mukaan haastateltavilla oli oikeus keskeyttää tutkimus missä vaiheessa tahansa. Tutkittaville on kerrottava perustiedot tutkimuksesta, tutkimuksen toteuttajista ja tutkimuksen käyttötarkoituksesta (Kuula 2006, 61–62). Ihmisten itsemääräämisoikeuden

kunnioittamista on antaa heille mahdollisuus itse päättää haluavatko he osallistua tutkimukseen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 25). Tutkimustekstit tulee kirjoittaa niin, ettei yksittäinen henkilö ole niistä tunnistettavissa (Kuula 2006, 64).

Vastuu tutkimusaiheen eettisyydestä on tutkijalla. Eettisessä pohdinnassa selkeytetään kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 129). Tutkijan on otettava huomioon eettiset kysymykset, jotka liittyvät tutkimuksen tekoon. Tutkimuseettisten periaatteiden tunteminen on tutkijan vastuulla. Eettisesti hyvässä tutkimuksessa noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä. (Hirsjärvi ym. 2007, 23.) Nauhoitimme työtekijöiden ryhmähaastattelun. Vain me opinnäytetyön tekijät käsitelimme äänitteitä ja ne tuhottiin asianmukaisesti heti opinnäytetyön valmistuttua. Kirjoitimme tutkimuksen tekstit niin, ettei yksittäinen haastateltava ole niistä tunnistettavissa. Keräämämme aineisto säilytettiin siten, että se oli ainoastaan meidän saatavillamme.

9.4 Tutkimuksen luotettavuus

Perehdyimme tutkittavaan aiheeseen etukäteen teorian kautta. Olemme kuvailleet tutkimuksen kulkua ja kokonaisuutta mahdollisimman totuudenmukaisesti. Kuvasimme analyysin vaiheita sanallisesti sekä kaavioiden avulla. Valitsimme tutkimuskysymyksen, jonka avulla meillä oli mahdollisuus koota tietoa laajemmassa mittakaavassa. Laadimme teemahaastatteluun kysymykset siten, että ne vastaisivat tutkimuskysymykseemme mahdollisimman hyvin ja saisimme niistä kattavasti tietoa. Tutkijan on annettava lukijoille riittävästi tietoa siitä miten tutkimus on tehty, jotta voidaan arvioida tutkimuksen tuloksia. Tutkimustulokset tulevat lukijoille selkeämmiksi ja ymmärrettäviksi, kun aineiston kokoaminen ja analysointi kerrotaan yksityiskohtaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 141.) Tutkimusprosessin tulisi olla johdonmukainen. Tutkittavan ilmiön, aineiston hankintatavan, teoreettisen lähestymistavan, analyysimenetelmän ja raportointitavan välillä tulisi olla looginen yhteys. (Metsämuuronen 2006, 202.)

Haastattelutilana toimi Malmin Pienkotien Jäkäläpolun yksikön yhteinen tila. Haastattelutilanteessa oli mukana kaksi nauhuria, joiden avulla varmistimme haastattelun tallentumisen. Olimme jakaneet haastattelutilannetta varten tehtävät. Toinen meistä esitti kysymykset ja toinen teki muistiinpanoja. Toteutimme haastattelun ryhmähaastatteluna, jotta saisimme kerättyä tietoa aiheestamme mahdollisimman laajasti. Olimme laatineet haastatteluun sellaisia kysymyksiä, joihin toivomme saavamme monipuolisia vastauksia. Annoimme haastateltaville tarpeeksi aikaa vastata kysymyksiin eikä vastaajia keskeytetty. Haastattelijan roolissa pyrimme olemaan johdattelematta keskustelun kulkua. Haastattelu eteni luontevasti ja tilanne oli rento ja luottamuksellinen. Litteroimme aineiston heti haastattelutilanteen jälkeen. Olemme käyttäneet opinnäytetyössä suoria lainauksia työntekijöiden haastatteluista. Haastattelijan on tunnettava aihepiirinsä, osattava tarvittaessa ohjata haastattelutilannetta, puhuttava selkeästi ja esitettävä selkeitä kysymyksiä, oltava kiinnostunut ihmisistä, osata havainnoida ihmisten käyttäytymistä ja käyttäytymistä sääteleviä motiiveja, olla sosiaalisesti sopeutuva, avoin, velvollisuudentuntoinen, psyykkisesti kestävä sekä luottamusta ja huomiota herättävä (Hirsjärvi & Hurme 2008, 68–69).

Tutkimuksen kokonaisuuden arvioinnissa on huomioitava tutkimuksen kohde ja tarkoitus, tutkijan oma sitoutuneisuus tutkimuksen tekoon, aineiston keruu, tutkimuksen tiedonantajat, tiedonantajien ja tutkijan välinen suhde, tutkimuksen kesto, aineiston analyysi, luotettavuus ja raportointi (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140–141). Opinnäytetyössämme haasteena oli mielestämme analyysiprosessi. Tutkimuskysymykseen liittyvät asiat nivoutuivat niin tiivisti toisiinsa, että niitä oli vaikeaa eritellä. Etsimme opinnäytetyöhömme lähteitä informaation avulla, mutta emme löytäneet varsinaisesti aiheeseemme liittyvää vastaavanlaista tutkimusta, johon olisimme voineet verrata tutkimustuloksia. Opinnäytetyö esitettiin opinnäytetyöseminaarissa 8.4.2013. Opinnäytetyö julkaistiin Theseus-opinnäytetyötietokannassa. Esittelemme valmiin työmme myös Malmin Pienkotien Jäkäläpolun yksikössä. Tutkimusprosessin julkisuudella parannetaan tutkimuksen luotettavuutta. Tällä tarkoitetaan sitä, että tutkija raportoi tekemäänsä yksityiskohtaisesti, tutkijakollegat arvioivat prosessia ja

tutkimuksen tiedonantajat arvioivat tulosten ja johtopäätösten osuvuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 142.)

9.5 Ammatillinen kasvu

Olemme kumpikin työskennelleet aiemmin lasten parissa ja luovien menetelmien käyttäminen hoitotyön tukena on meille tuttua entuudestaan. Kokemuksemme luovista menetelmistä hoitotyön tukena ovat myönteisiä, ja tämä lisäsi kiinnostustamme opinnäytetyömme aihetta kohtaan. Valokuvamenetelmällä on laajat käyttömahdollisuudet eri-ikäisten ihmisten parissa tehtävässä hoito- tai diakoniatyössä. Opinnäytetyötä tehdessämme olemme oppineet, että pienilläkin teoilla voi olla suuret ja laajakantoiset vaikutukset ihmisen elämässä. Luovien menetelmien käyttäminen hoitotyössä on molemmille osapuolille antoisaa ja mukavaa. Niiden avulla voidaan avata sellaisia asioita ihmisen elämästä, joita voi olla muuten vaikeaa käsitellä. Voimauttava valokuva -prosessi avautui meille opinnäytetyötä tehdessämme ja voimme kuvitella hyödyntävämme sitä tulevaisuudessa hoito- ja diakoniatyössä.

Opinnäytetyön myötä olemme oppineet hakemaan tietoa eri lähteistä ja olemaan lähdekriittisiä. Opinnäytetyön tekeminen oli meille molemmille uutta ja vaati meiltä paljon itsenäistä työstä. Tutkimuksen analysoinnin koimme haasteellisena. Ennen analysoinnin aloittamista jouduimme perehtymään teorian tietoon ja aikaisempiin laadullisiin tutkimuksiin, jotta ymmärsimme sen tarkoituksen.

Tiimityöskentelyssä olemme oppineet ottamaan toistemme mielipiteitä huomioon työskentelyssä ja jakamaan työtehtäviä. Tällöin tiimityöskentelytaitomme kehittyivät. Opinnäytetyöprosessissa opimme arvioimaan omaa työtämme ja työskentelytapojamme. Olemme huomanneet, että terveysalalla ja diakoniatyössä voidaan soveltaa samankaltaisia luovia menetelmiä. Työskennellessämme sairaanhoitaja-diakonissoina haluamme kohdella jokaista kohtaamaa ihmistä kokonaisvaltaisesti ja yksilöllisyyttä kunnioittavasti.

LÄHTEET

- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2007. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 25–43.
- Haarakangas, Kauko 2011. Voimistava läsnäolo. Mielen tiet lapsuudesta vanhuuteen. Jyväskylä: PS-Kustannus
- Halkola, Ulla; Mannermaa, Lauri; Koffert, Tarja & Koulu, Leena 2009. Valokuvan terapeutinen voima. Helsinki: Duodecim
- Hautala, Tiina; Hämäläinen, Tuula; Mäkelä, Leila & Rusi-Pyykkönen, Mari 2011. Toiminnan voimaa. Helsinki: Edita
- Helin, Matti; Hiilamo, Heikki & Jokela, Ulla 2010. Diakoniatyö asiakkaan palveluksessa. Helsinki: Edita.
- Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2012. Malmin pienkodit. Viitattu 15.11.2012. <http://www.hel.fi/hki/sosv/fi/lastensuojelu/lastenkodit/malmi>
- Hermanson, Elina 2007. Erityishaasteena erityisryhmien nuoret. Nuorisolääketiede. Duodecim. vol 123. no. 2. 205–206
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 1995. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi
- Hyypä, Markku & Liikanen, Hanna-Liisa 2005. Kulttuuri ja terveys. Helsinki: Edita
- Häkkinen, Urpo & Taavitsainen, Tiina 2012. Valokuvista voimaa. Diakoniatyöntekijöiden liiton lehti Dino. 1.3. 2012. 30–32.
- Immonen, Anne 2013. Riihimäen evankelisluterilaisen seurakunnan diakoni. Henkilökohtainen tiedoksianto 22.2.2013.
- Jussila, Petri & Lundahl, Raija 2011. Lystihankkeen lähtökohdat. Teoksessa Petri Jussila (toim.) Luovaa lystiä. Luovat menetelmät osana

- hoitotyötä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 126, 14–20.
- Juusola, Mervi 2011. Vahvaksi rakastetut lapset. Helsinki: Otava.
- Järvelä, Sampo & Laukkanen, Maija 2000. Näkökulmia voimavaraistumiseen. Employment Integraprojektien empowerment-teematyöraportti. Employment- julkaisut No 19. Työministeriö.
- Jääskeläinen, Ilkka 2002. Diakoniatoiminnan muodot. Teoksessa Riitta Helosvuori, Esko Koskenvesa, Pauli Niemelä & Juhani Veikkola (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 192–232.
- Kankkunen, Päivi & Vehviläinen-Julkunen, Katri 2009. Tutkimus hoitotieteessä. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 1998. Hyvä itsetunto. Helsinki: WSOY.
- Kivitie-Kallio, Satu & Silvennoinen, Lotta 2011. Lääkäri ja lastensuojelu. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim no 3/2011. 215–216.
- Kurkela, Reijo i.a. Teemahaastattelu. Tilastollinen tiedonkeruu. Tilastokeskus: Stadia. Viitattu 30.1.2013. <http://www.stat.fi/virsta/tkeruu/04/03/>
- Kuula, Arja 2006 Tutkimusetiikka aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kyngäs, Helvi & Vanhanen, Liisa 1999. Sisällön analyysi. Hoitotiede-lehti 11 (1), 3–11
- Känkänen, Päivi 2013. Taidelähtöiset menetelmät. Lastensuojelun käsikirja. Sosiaaliportti. Viitattu 28.1.2013. http://www.sosiaaliportti.fi/fiFI/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/taidelahtoiset_menetelmat/
- Laine, Piia & Rosilo, Inke 2012. Luovuutta työhön. Taidelähtöiset menetelmät työhyvinvoinnin ja työnohjauksen välineinä. Kuopio: UNIpress.
- Lastensuojelulaki 2010, § 2, § 4, § 40. Viitattu 23.1.2013. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#e-8>
- Lastensuojelun käsikirja i.a. Mitä on lastensuojelu? Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Sosiaaliportti. Viitattu 23.1.2013. http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/mita_on_lastensuojelu/
- Levy 1991. וצעירים נוער לקידום האגף, ירושלים עיריית: ירושלים, המרכז אל השוליים מן. Jerusalem.

- Levy, Leanne 2007. Hidden Nobodies: Female youth in care participate in an arts-based trauma informed empowerment intervention program. *Relational Child & Youth Care Practice*. Spring2012, Vol. 25 Issue 1.
- Lieppinen, Merja 2011. Eheyttävä taideterapia, Healing Art Therapy. Taideterapian oppikirja. Tampere: Mediapinta.
- Liikanen, Hanna-Liisa 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia– ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1.
- Luoma, Ilona 2005. Huostaanotto hoidollisista syistä – lapsen näkökulmaa ei saa unohtaa. *Suomen lääkirilehti-Finlands läkartidning*. 5/2005 vsk 60. 578–579.
- Luttrell, Wendy 2010. A camera is a big responsibility: a lens for analyzing children's visual voices. *Visual Studies* vol 25. No 3. 224–237.
- Mattus, Marjo-Riitta 2001. Valtaistava ja yhteistyötä avaava haastattelumenetelmä perhelähtöisessä interventiossa. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Meidän kirkko -strategia 2015. Meidän kirkko osallisuuden yhteisö. Suomen evankelisluterilaisen kirkon strategia vuoteen 2015.
- Metsämuuronen, Jari (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp.
- Mäkelä, Jukka 2003. Aivojen varhainen kehitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa Sinkkonen, Jari (toim.) *Pesästä lentoon*, kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Vantaa: WSOY. 13–43.
- Mäkinen, Päivi; Raatikainen, Eija; Rahikka, Anne & Saarnio, Tuula 2009. Ammattina sosionomi. WSOY Pro: Helsinki
- Perttula, Merja 2013. Koppava ei tunne itseään. *Terveiden ja hyvinvoinnin tekijöiden lehti*. 1/2013, 31–33.
- PhotoVoice 2010. *Therapeutic Photography. How is photography therapeutic?* England. Viitattu 22.11.2012.
<http://www.photovoice.org/html/methodology3tp/therapeuticphotography.htm>
- Pösö, Tarja 2007. Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino.65–82.

- Rankanen, Mimmu 2011. Jaettuja maisemia – taideterapian tiedon- ja taidonalaa jäsentämässä. Aalto University Wiki. Viitattu 28.1.2013.
<https://wiki.aalto.fi/download/attachments/70790954/ranken.pdf?version=1&modificationDate=1348421450000>
- Rankanen, Mimmu; Hentinen, Hanna & Mantere, Meri-Helga 2007. Taideterapian perusteet. Helsinki: Duodecim.
- Savolainen, Miina 2002. Maailman ihanin tyttö. Teoksessa Sava, Inkeri & Bardy, Marjatta. Taiteellinen toiminta, elämäntarinat ja syrjäytyminen. Syreenin Taimi -projekti 2001–2003. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Savolainen, Miina 2007. Perhevalokuvan käytäntö identiteetin rakentajana. Voimauttava valokuva koulutus. Oppimateriaali. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutus.
- Savolainen, Miina 2008. Maailman ihanin tyttö – voimauttava valokuva. Taiteen maisterin lopputyö. Taideteollinen korkeakoulu. Helsinki: taidekasvatuksen osasto.
- Savolainen, Miina 2012. Voimauttavan valokuvan menetelmä. Viitattu 15.11.2012. <http://www.voimauttavavalokuva.net/menetelma.htm>
- Savolainen, Miina 2013. Maailman ihanin tyttö. Voimauttavan valokuvan menetelmä. Viitattu 12.3.2013.
http://www2.uiah.fi/projektit/maailman_ihanin/Menetelma.html
- Schmitt, Florence 2003. Riittävän hyvä vanhemmuus. Teoksessa Sinkkonen, Jari (toim.) Pesästä lentoon, kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Vantaa: WSOY. 298–326.
- Seeskari, Daniela 2004. Lasten ja nuorten taideterapia, kasvamisen voimavara. Helsinki
- Siitonen, Juha 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Tutkimus. Oulu: Oulun yliopisto.
- Smith, Laura; Bratini, Lucinda & Appio, Lauren 2012. Journal of Counseling & Development. January 2012 .Volume 90 Issue 1.
- Ståhlberg, Marja-Riitta 2007. Sosiaalipediatrien ongelmien hoitamiseen tarvitaan toimiva yhteistyöverkosto. Suomen lääkärilehti-Finlands läkartidning. vol 62. no 41. 3728

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013. Taidelähtöiset menetelmät. Viitattu 2.1.2013. http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/menetelmat/taidelahtoiset_menetelmat
- Tuhkimotarinoita 2012. Yle Areena. Tuhkimotarinoita 7/12. Viitattu 15.11.2012. <http://tv2.yle.fi/juttuarkisto/kakkonen-kertoo/rohkeiden-naisten-tuhkimotarinoita>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi
- Tuominen, Päivi 2013. Malmin Pienkotien Jäkäläpolun yksikön vastaava ohjaaja. Henkilökohtainen tiedoksianto 30.1.2013.
- Turkka, Salla 2012. Eheyttävä valokuvaus. Mielenterveysväen kulttuuri- ja mielipidelehti Helmi. 21. vuosikerta. 2/2012. 22–23.
- Vilén, Marika; Leppämäki, Päivi & Ekström, Leena 2008. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. Helsinki: WSOY

LIITE 1: Kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistuvilta

Teemme (Annukka Salmivaara & Pia Peippo) opinnäytetyötä Helsingin kaupungin Malmin Pienkotien Jäkärläpolun yksikköön. Opinnäytetyössämme kuvaamme kokemuksia Jäkärläpolulla toteutetusta valokuvausprojektista. Haastatteleminen valokuvaprojektiin osallistuneita nuoria ja työntekijöitä. Tutkimusmenetelmänä käytämme laadullista tutkimusta. Haastattelut toetutamme teemahaastatteluina. Tutkimuksen tulokset julkaistaan Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyöseminaarissa. Valmis opinnäytetyö julkaistaan Theseus-tietokannassa. Tutkimukseen osallistuneiden henkilöllisyys ei tule esille opinnäytetyössämme.

Minulle on selvitetty yllä mainitun tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuksessa käytettävät tutkimusmenetelmät. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen ei aiheuta minulle minkäänlaisia kustannuksia. Henkilöllisyyteni jää vain tutkijoiden tietoon. Minua koskevaa aineistoa käytetään vain yllä kuvattuun tutkimukseen. Aineisto hävitetään asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua.

Suostun siihen, että minua haastatellaan ja haastattelussa antamani tietoja käytetään kyseisen tutkimuksen tarpeisiin. Halutessani voin keskeyttää tutkimukseen osallistumisen milloin tahansa ilman, että minun täytyy perustella keskeyttämistäni tai että se vaikuttaa hoitooni tai työsuhteeseeni.

Päiväys

Tutkittavan allekirjoitus ja nimenselvennys

LIITE 2: Kysymykset työntekijöille

1. Millainen kokemus valokuvausprojekti on ollut?
2. Mikä oli roolisi työntekijänä valokuvausprojektissa?
3. Minkälaisia reaktioita valokuvaaminen synnytti nuorissa?
4. Mikä valokuvausprojektissa oli mielestäsi onnistunutta?
5. Mitä tekisit toisin?
6. Miten valokuvausprojektia voitaisiin kehittää jatkossa?
7. Miten voimaantuminen on tullut esiin valokuvausprojektin myötä nuorissa, (jos on voimaannuttanut?)

LIITE 3: Esimerkki aineiston ryhmittelystä sisällön analyysissä

TAULUKKO 1. Esimerkki aineiston ryhmittelystä

ALKUPERÄINEN ILMAUS	PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA
"Ja toinen mikä mun mielestä millä oli aika iso arvo oli just se et miten se toimi vuoropuhelun välineenä se valokuva. Miten sitä kautta pääsee käymään keskustelua lapsen kanssa asioista..."	Valokuva toimii vuoropuhelun välineenä lapsen ja aikuisen välillä.	Valokuva
"Semmoseen kivaan vuorovaikutukseen siel arjessa. Jota kautta pääsee antaa sen positiivisen palautteen."	Valokuvan kautta pääsee antamaan positiivista palautetta lapselle.	
"...siinä hetkessä tapahtuvaa jotain semmosta positiivista palautetta jota nää lapset on saanut. Siinä hetkessä ovat varmasti ainakin vaikuttaneet ja jotakin siitä he ovat varmaankin napanneet itsellensä."	Työntekijöistä positiivisen palautteen antaminen on varmasti vaikuttanut lapseen sillä hetkellä.	Voimaantuminen
"Mul tulee nyt mieleen sellanen, et ku kuitenkin on nyt niit koulutuksii, et koulutus tälläsee, et valokuvakoulutusta."	Työntekijät toivoivat lisäkoulutusta valokuvaprojektiin liittyen.	Kehittämisideat

LIITE 4: Esimerkki aineiston abstrahoinnista sisällönanalyysissä

TAULUKKO 2. Esimerkki aineiston abstrahoinnista työntekijöiden kokemuksista valokuvaprojektista

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
Toteuttaminen	Valokuvaprojekti osana arkea	Työntekijöiden kokemukset valokuvaprojektista
Valokuva	Valokuva työmenetelmänä	
Voimaantuminen	Vaikutukset	
Kehittämisisideat	Valokuvamenetelmän käytön kehittäminen	